

ölümsüz müdafa

ebu'l kelam azad

Hintli bir anne ve babanın ođlu olan Azad eğitimine doğduğu yer olan Mekke'de başlamıştır. 1899 yılında ailesiyle birlikte Hindistan'a gitmiş ve eğitimine kaldığı yerden devam etmiştir. Bu yıllarda dđneminin önde gelen İslamcı önderleriyle tanışmış ve onların etkisi altında kalmıştır. Kendisine meslek olarak gazeteciliği sečen Azad, **Lisan's Sıdk**, **El-Hilal** ve **el-Belađ** gibi dergi ve gazeteler çıkarmıştır. Ayrıca **en-Nedve**, **el-Vekil** ve **Daru's Saltanat** adlı yayın organlarının da editörlüğünü üstlenmiştir. Buralarda İngilizlerle mücadele ve İslami yenilenme zorunluluklarının altını çizmiştir. Osmanlı Devletinin nce Trablusgarp'ta, sonra da Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşında mağlup olması ve halifenin etkisiz hale gelmesi Hindistan Müslümanları arasında oldukça derin bir etki yaratmıştır. Bu durum Hilafet Hareketi adı verilen bir teşekkülün meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Azad bu hareketin en önde gelen isimlerinden ve kuramcılarından birisidir. 1923 senesinde Hindistan'ın İngilizlere karşı mücadele eden en büyük rgt olan Kongre Partisi başkanlığına sečilmiřtir. 1946 yılına kadar 23 sene bilfiil bu görevinin başında kalan Azad, Hindistan'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra Hindistan eğitim bakanlığı görevini üstlenmiştir. Vefat ettiği yıl olan 1958'e kadar da bu görevinin başında kalmıştır. Aktivist kimliğinin yanında aynı zamanda oldukça önemli bir düşünür de olan Ebu'l Kelam Azad'ın eserlerinden bazıları şunlardır: **Tercman'l Kuran**, **Mes'ele-i Hilafet aur Ceziretü'l Arab**, **Destan-ı Kerbela**, **ed Din ve's Siyasiye**, **Makam-ı Cemaleddin Efgani**, **el-Harb fi'l Kuran**, **Hazret-i Yusuf**, **Gubar-ı Hatır**, **India Wins Freedom** ve **Azad ki Kahani Hud Azad ki Zebani**.

seçmeler: 6

ebu'l kelam azad
ölümsüz müdafaa
türkçesi: ömer rıza doğrul
yayına hazırlayan: özgür oral

isbn 975-6910-25-9 / yöneliş
kasım 2001, istanbul, 64 s.

kapak formu: yöneliş
kapak tasarımı: ferhat çınar
dizgi-düzelti: yöneliş
baskı: kurtiş matbaası

yöneliş

Vatan Cad. Şehit Pilot Mahmut Nedim Sk.

No. 15/3 34000 Aksaray-İstanbul

Tel.: 524 07 76 Faks: 523 58 87

www.yonelis.com

ölümsüz müdafaa

ebu'l kelam azad

türkçesi
ömer rıza doğrul

yayına hazırlayan
özgür oral

yöneliş

içindekiler

<i>Sunuş</i>	9
<i>Giriş</i>	17
<i>Ölümsüz Müdafaa</i>	21
• Mahkemenin Mahiyeti	21
• Hindistan'da İngilizlerin İstibdadı	24
• İslam Esasları	28
• İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırma	31
• Müslümanların Hak Uğrunda Verdikleri Kurbanlar	32
• Müslümanların Zulümle Mücadeleleri	33
• Müslümanların Zulme Karşı Takındıkları Tavır	41

10. yüzyılın sonlarından itibaren Müslüman orduların yaptığı seferler sonucu İslamlaşmaya başlayan Hindistan, 16. yüzyıla gelinceye kadar muhtelif İslam ülkelerinin idaresi altında kalmıştır. Sahip olduğu doğal zenginlikler itibarıyla birçok devletin hakim olmak istediği ve uğrunda uzun mücadeleler verdiği bu topraklar, 16. yüzyıla gelindiğinde Babür soyunun idaresi altına girmiştir.

Hindistan'ın Babürlüler tarafından idare edilmeye başlanması ile eşzamanlı olarak, Avrupa devletleri de Coğrafi Keşifler sürecini başlatmışlardı. Batılı zihinde zenginlikle özdeşleşmiş olan Hindistan, bu keşifler sürecinde ulaşılmaya çalışılan yer olmuş ve 1497'de Vasco de Gama'nın Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a giden yolu keşfetmesiyle Portekizliler, Hint Okyanusu kıyılarında görünür olmuşlardır. Özellikle, emperyal amaçlar güden ve bu amaçla Hindistan ve Kızıldeniz kıyılarında ticaret yapan Portekizlilerin, Hint deniz ticareti dengelerini alt üst etmiş olmaları, Hindistan'ın güney bölgesindeki Müslüman emirleri harekete geçmek mecburiyetinde bırakmıştır. Kendi imkanlarıyla Portekizlileri bölgeden uzaklaştırma ihtimalleri olmadığını anlayan bu emirler, Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmuşlardı. Osmanlılar da uzun yıllar sürecek olan Hint Deni-

zi'ndeki ticari ilişkilerin normale dönmesi neticesinde Osmanlı Devleti bu seferlere son vermiştir.

Portekizliler, Güney Amerika sömürgelerinde yaşadıkları problemler yüzünden, Hint Denizi'ndeki faaliyetlerine gereken önemi verememişler ve burada üstünlüğü İngilizler ve Hollandalılara kaptırmışlardır. 1601'de İngilizler, Doğu Hindistan Şirketini ve 1602'de de Hollandalılar, Doğu Hindistan Kumpanyasını kurmuşlardır. Hollandalılar daha ziyade Hint okyanusunun daha güney bölgelerinde tutunabilmişler, İngilizler ise Hindistan anakarası üzerinde faaliyetlere girişmişlerdir.

Doğu Hindistan Şirketi bölgede adeta bağımsız bir devlet gibi hareket etmiş ve Hindistan'ın sömürgeleştirilme sürecinde birinci derecede rol oynamıştır. Hindistan'da İslam medeniyetinin oluşturulmasında ve kalıcı olmasında büyük rol oynayan Babürlüler Devleti, bu şirket karşısında pek fazla etkili olamamış ve bölgenin sömürgeleştirilmesi sürecine gereği gibi karşı koyamamıştır. Müslümanlar ve Hindular zaman zaman İngilizlere karşı ayaklansalar da — ki bu ayaklanmalardan en büyüğü 1857 Sipahi Ayaklanmasıdır— bu ayaklanmalar her defasında şiddetli bir biçimde bastırılmıştır. Aşamalı bir şekilde güneyden kuzeye doğru devam eden sömürgeleştirme işlemi, nihayet 1858 yılında Hindistan'ın, kraliçe Victoria'nın ülkesine doğrudan bağlanması ve Hindistan başbakanınının kraliçe Victoria tarafından atanması neticesinde son bulmuştur.

Bu tarihten sonra artık yöneten pozisyonunu kaybedip yönetilen pozisyonuna düşen Müslümanlar, psikolojik olarak oldukça derin bir darbe almışlardır. Müslümanların fiili olarak sömürge durumuna düşmeleri ve bunun sonucunda mevcut durumdan kurtulmanın yolunun Batılılaşma projeleri olduğu fikrinin yönetici elit tarafından benimsenmesi, insanların zihinlerinde bir karışıklığa neden olmuştur. Toplumun önde gelen kesimleri Batı'dan gelen bu rüzgara karşı değişik duruşlar sergilemişlerdir: Deoband okulu çevresi gibi geleneksel çevreler entelektüel anlamda tamamen

içe kapanmayı tercih ederken, Seyyid Ahmed Han ve Aligarh çevresi gibi modernist çevreler, kendilerini Batı'dan gelen düşünce rüzgarına vermişler ve tamamen Batı'ya açık bir tutumu benimsemişlerdir. Bu iki çevrenin dışında Ebu'l Kelam Azad'ın da sonradan temsilcileri arasında sayılacağı bir duruş biçimi daha vardır ki bu da modernist İslamcı duruştur. Bu grubun temsilcileri sömürgeleştirilmeye karşı çıktıkları gibi dini yenilenmeyi de savunmaktaydılar. Bununla beraber, Batı bilimi ve onun yedeğinde İslam dünyasına giren kavramlarla da bir hesaplaşmaya girme çabası içerisindeydiler.

Cemalettin Afgani'nin öncülüğünü yaptığı bu düşünsel çerçeve, tıpkı Hindistan'da olduğu gibi İslam dünyasının birçok yerinde pek çok insanı etkilemiş, hem siyasi hem de entelektüel anlamda birçok harekete ilham kaynağı olmuştur. Aşağıda, İngiliz mahkemelerine karşı yapmış olduğu savunmanın tercümesini vermiş olduğumuz Ebu'l Kelam Azad da işte bu çevrenin görüşlerinden etkilenmiş ve hayatı boyunca siyasi ve entelektüel sömürgecilğe karşı mücadele etmiştir.

Asıl adı Muhyiddin Ahmed olan Ebu'l Kelam Azad 1888'de Mekke'de doğmuştur.¹ Ailesi 1857 Sipahi Ayaklanması esnasında buraya göç etmiştir. Babası bir sufi piri olan Ebu'l Kelam Azad ilk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra, Mekke'de ve 1899'da dönüşünden sonra Hindistan'da eğitimine devam etmiş ve döneminin önde gelen hocalarından dersler almıştır. İlk gençlik yıllarında Seyyid Ahmet Han'dan haberdar olmuş ve onun görüşlerinden oldukça etkilenmiştir. Bu dönemde, geleneksel İslam anlayışıyla bir çatışma içerisine girmiş, tüm geleneksel kanaatlerini reddetmiş ve öze dönüşçü İslam'ı keşfetmiştir. Hatıralarında, bu durumda en büyük pay sahibinin eserlerinden tanıdığı Seyyid Ahmed Han olduğunu belirten Ebu'l Kelam, almış olduğu geleneksel eğitimden özgürleştiğini ifade etmek adı-

¹ Ebu'l Kelam Azad'la ilgili Türkçe'de yer alan çok iyi bir biyografi yazısı için bkz.: Azmi Özcan, "Ebu'l Kelam Azad", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 335-336.

na "Azad" ismini kullanmaya başlamıştır. Daha sonra Hindistan'ın büyük alimlerinden Şibli Numani ile tanışma şansı bulmuş ve hayatının bundan sonraki evresinde kendisine düstur edindiği birçok ilkeleri ondan ve onun temsilcisi olduğu İslamcı gelenekten almıştır.

Azad, 20. yüzyılın hemen başlarında, Hint toplumunu gözlemlemeye başlamış ve İngiliz istibdadına karşı Müslümanlarla Hinduların ortak hareket etmeleri gerektiğine kanaat getirerek Hindu ihtilalcilerle temasa geçmiştir. 1904'te *Lisanü's Sıdk* adlı bir gazete çıkarmıştır. Bu esnada Şibli Numani ile tanışmış ve 1905'te onun reisi olduğu Nedvetü'l Ulema'nın yayın organı durumundaki *en-Nedve*'nin editörlüğünü yapmış ve daha sonra Encümen-i Himayet-i İslam mitingine gittiği Amritsar da kalarak *el-Vekil* gazetesinin editörlüğü görevini üstlenmiştir.

Bu dönemde Azad, Mısır, Suriye, Irak ve Türkiye'ye ziyaretlerde bulunmuştur. Mısır'a ziyareti esnasında başta *el-Menar* çevresi olmak üzere, reformcu hareketlerle ilişki kurmuştur. Özellikle Cemalettin Afgani ve Muhammed Abduh hakkında burada geniş bilgiler edinmiştir.² Geri dönüşünde bir ara *Daru's Saltanat* dergisinde de yazan Azad, 1912 senesinde ise haftalık olarak *el-Hilal*³ gazetesini çıkarmaya başlamıştır.

Kendi halkının ve ülkesinin haklarını korumak ve onları özgürlüğe ulaştırmak amacını güden Azad, *el-Hilal* dergisine de böyle bir misyon yüklemiş, nitekim bunda da başarılı olmuştur. Azad'ın *el-Hilal*'i çıkarmaya başladığı dönemde, Müslüman önderlerden Muhammed Ali *Hamdard* ve *Comrade*, Zafer Ali Han da *Zamindar* dergilerini çıkararak Müslümanların siyasi olarak bilinçlenmesinde önemli roller

² Azad'ın bu gezileri ve orada kurmuş olduğu ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ian Henderson Douglas, *Abul Kalam Azad: an Intellectual and Religious Biography*, Delhi Oxford University Pr., 1993, s. 81-87.

³ Azmi Özcan, "el-Hilal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul, 1998, s. 20.

oynamışlardır. Bu dergi ve gazetelerin çıkmaya başladığı yıllar Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçtiği ve önce Trablusgarp'ta sonra Balkan savaşlarında hezimet yaşadığı yıllardır. Bu durum Hindistan Müslümanlarının oldukça dikkatini çekmiş ve özellikle *el-Hilal* de Osmanlıları ve Hilafeti destekleyen yazılar yayımlanmıştır⁴.

El-Hilal, 1915'de İngilizlerin hışmına uğramış ve kapatılmıştır. Azad aynı yıl içerisinde bu sefer *el-Belağ* adını verdiği bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında gazetesinde İngiltere karşıtlığını vurgulayan Azad, kendisini sansürle susturamayacaklarını anlayan İngilizler tarafından önce sürgüne gönderilmiş daha sonra da tutuklanmıştır. Azad'ın, *el-Hilal*'de ve *el-Belağ*'da öncelikli olarak işlediği tema, İslam'ın iyiliği emredip kötülükten sakındırma ilkesi olmuştur. Demokrasi ve liderlik sorunu, özgürlüğe ulaşmanın yolları, İngiliz emperyalizmine karşı Hindularla ortak hareket etme zorunluluğu, İslam birliği siyaseti ve sorunları, Batı tarzı eğitim, Hıristiyanlık ve İslam gibi konular, bu dönemde ve Ebu'l Kelam'ın üzerinde kafa yorduğu ve gazetelerinde sıkça işlemeye çalıştığı konular olmuştur.⁵

Azad, 1920 yılında serbest kalmış ve Hindistan Hilafet Hareketine katılmıştır. Bu hareketin en önemli kuramcılarında biri olan Azad, bir halifeye olan ihtiyacı, ona uyma zorunluluğunu, Osmanlı halifelerinin gerçek halifeler olduklarını, Müslümanların Müslümanlara karşı yabancı devlet ordularında savaşamayacağını, tüm Müslüman ülkelerin emperyalizme karşı ortak hareket etmeleri gerektiğini, Arap yarımadasının hiçbir biçimde yabancı devletlerin eline bırakılamayacağını ve Müslümanların asla Kudüs'ten vazgeçemeyeceklerini ifade etmiş ve sözü geçen hareket içerisinde bu ilkelerin savunucusu olmuştur.⁶ Bu arada, Hindis-

⁴ A.g.m., s. 20.

⁵ Bkz.: Douglas, a.g.e., s. 127-162.

⁶ Ebu'l Kelam Azad'ın hilafet hakkındaki görüşleri ve Hilafet Hareketi içindeki yeri için bkz.: A.g.e., s. 170-181.

tan'ın çeşitli yerlerinde konuşmalar yapmaya başlayan Azad, Gandhi ile birlikte İngiliz yönetimine karşı pasif bir direniş başlatmış, bu yüzden 1921 yılının 10 Aralık'ında yeniden tutuklanmıştır. Bu dönemde Azad aşağıda tam metnini yayımladığımız ölümsüz müdafaasını yapmış, burada İngiliz hükümetine ve onun ilkelerinin tümüne karşı olduğunu ifade ve onu ortadan kaldırına kadar mücadelesini devam ettireceğini ilan etmiştir.

Nitekim bu yargılama sonrasında iki sene hapis yatan Azad, hapisten çıkar çıkmaz yeniden mücadeleye koyulmuş ve Hindularla ortak hareket etmeye devam etmiştir. Azad'ı diğer Müslüman liderlerden ayıran taraf da işte bu olmuştur. O, her zaman Hindularla Müslümanların emperyalizme karşı ortak hareket etmeleri gerektiğini savunmuştur⁷. 1923 yılında Hindistan Kongre Partisi'nin başkanlığına seçilen Azad, 1946 yılına kadar bu görevinin başında kalmıştır. Bu arada 1942 ile 1945 yılları arasında hapiste geçirmiştir. Kongre Partisi başkanlığını yürüttüğü yıllarda Azad, tüm Hindistanlıların gözünde, Mahatma Gandhi ve Javaharlal Nehru ile birlikte bir milli kahraman konumuna yükselmiştir.

Muhammed Ali önderliğinde hem İngilizlere hem de Hindulara karşı mücadele eden Hint-Müslümanlar, müstakil bir Pakistan devletinin kuruluşuna karar verince, Azad şiddetle bu düşüncede olanların karşısında yer almıştır. Müslümanların Hindistan'daki mücadeleden vazgeçemeyeceklerini vurgulayan Azad, Pakistan devleti kurulduktan sonra bu devlete gitmemiş, Hindistan'da kalarak hayatının sona erdiği tarih olan 22 Şubat 1958'e kadar Hindistan Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

Ebu'l Kelam Azad'ın ilk olarak değinilmesi gereken en önemli eseri *Tercümanü'l Kuran*'dır. 1931-1936 yılları arasında yayımına başlanan bu eser Nur Suresine kadar Kuran-ı Kerim'in tefsir ve tercümesini içerir. Bu eserin Fatiha Tefsiri kısmı Orhan Bekim tarafından 1984 yılında *Fatiha*

⁷ A.g.e., s. 141-147.

Tefsiri adı altında Türkçe'ye çevrilmiştir.⁸ Bir diğer eseri ise, 1920 yılında Bombay'da *Mes'ele-i Hilafet aur Ceziretü'l Arab* ismiyle yayımlanmıştır. Bu eseri Hilafet Hareketi içindeyken hazırlayan Azad, burada hareketin esasları hakkında bilgi verir. Azad'ın diğer bir eseri de *Destan-ı Kerbela*'dır. Bu eser de 1982 yılında Abdullah Gürel tarafından *Hz. Hüseyin: Bir Uyarı Bir Sembol*⁹ adı altında Türkçe'ye kazandırılmıştır. Azad'ın Türkçe'de yer alan bir diğer eseri de 2000 yılında Muharrem Tan tarafından tercüme edilen *Zülkarneyn Kimdir?*¹⁰ adlı eserdir. Azad'ın diğer eserleri arasında *ed Din ve's Siyasiye*, *Makam-ı Cemalettin Efgani*, *el-Harb fi'l Kuran*, *Hazret-i Yusuf* gibi eserleri sayılabilir. Ayrıca *Gubar-ı Hatır*, *India Wins Freedom ve Azad ki Kahani Hud Azad ki Zebani* adlı hatıra ve biyografi türünde eserleri de mevcuttur.¹¹

Azad'ın elinizde sadeleştirilmiş tam tercümesi bulunan, 1921 senesinde tutuklu iken yapmış olduğu müdafaa da pek çok dile çevrilmiştir. Türkçe'ye Ömer Rıza Doğrul tarafından kazandırılan bu eser onun sağlığında iki baskı yapmıştır. Ömer Rıza, ikinci baskının sunuş kısmında eserin Türk okuyucusu tarafından ilgi ile karşılanmış olmasından ve Müslümanların kendi dışlarındaki İslam coğrafyalarıyla ilgili bulunmalarından aldığı hazzı ifade etmiştir. Ömer Rıza'nın bu tercümesi daha sonra latinize edilerek birkaç kez daha Türk okuyucusuna sunulmuştur. *Hindistan'ın Kurtuluş Mücadeleleri*¹², *İslam'ın Müdafaası*¹³, *Hindistan'da İstik-*

⁸ Ebu'l Kalam Azad, *Fatiha Tefsiri*, Çev.: Orhan Bekim, İstanbul, 1984.

⁹ Ebu'l Kalam Azad, *Hz. Hüseyin: Bir Uyarı Bir Sembol*, Çev.: Abdullah Gürel, İstanbul, 1982.

¹⁰ Ebu'l Kalam Azad, *Zülkarneyn Kimdir?*, Çev.: Muharrem Tan, İstanbul, 2000.

¹¹ Özcan, a.g.m., c., 10, s. 336.

¹² Ebu'l Kalam Azad, *Hindistan'ın Kurtuluş Mücadeleleri*, İstanbul, 1955.

¹³ Ebu'l Kalam Azad, *İslam'ın Müdafaası*, İstanbul, 1963.

*lal Mücadelesi*¹⁴, *Ölümsüz Müdafaa*¹⁵, *Hindistan'da İngiliz Zulmüne Karşı Savunma*¹⁶ gibi adlarla eserin muhtelif baskımları yapılmıştır. Tüm bu baskılarda esas alınan tercüme Ömer Rıza Doğrul'un hicri 1340 yılında *Hindistan'da İstiklal Mücadeleleri* adı altında yayımlanmış olduğu tercüme olmuştur.¹⁷

Eserin latinize edilmiş edisyonlarının son halkasını oluşturan bu çalışmada, diğer edisyonlardan farklı olarak, eserin anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde, sadeleştirilmeler yapılmıştır. Bu işlem esnasında Osmanlıca kelimelerin doğrudan sadeleştirilmesinden ziyade, içerdikleri anlamlar muhafaza edilmek kaydıyla, cümlelerde akışkanlık sağlamak için gerekli görülen yerlerde farklı kullanımlar söz konusu olabilmektedir. Osmanlıca terimlerin kullanılmasının elzem olduğu düşünülen noktalarda ise bu terimlerin karşılıkları dipnot şeklinde belirtilmiştir. Gerekli görülen noktalarda bazı açıklamalarda bulunulmuş ve bu durum “—yayına hazırlayan” şeklinde belirtilmiştir.

Özgür Oral
6 Kasım 2001

---

¹⁴ Ebu'l Kelam Azad, *Hindistan'da İstiklal Mücadelesi*, İstanbul, 1964.

¹⁵ Ebu'l Kelam Azad, *Ölümsüz Müdafaa*, İstanbul, 1970.

¹⁶ Ebu'l Kelam Azad, *İngiliz Zulmüne Karşı Savunma*, İstanbul, 1982.

¹⁷ Azmi Özcan'ın adı geçen ilk makalesinde, 1955 yılında *Hindistan'ın Kurtuluş Mücadeleleri* adıyla yayınlanan ilk latinize nüsha ve 1963 yılında *İslam'ın Müdafası* ismiyle neşredilen ikinci latinize nüsha yer almamaktadır.

Müslümanların birbirleriyle olan dayanışmalarını sağlamak için Hindistan'ın Kalküta şehrinde Arapça olarak *el-Cami* dergisini yayınlamakta olan çok değerli arkadaşımız Abdurrezzak Melihi Efendi, daha sonra kendisinin de tercüme ve telif ettiği kıymetli bir risalesini bize hediye etti. Bu risale Hindistan'ın bağımsızlık hareketinin bazı aşamalarından ve Hindistan'ın uyanışının en önemli kahramanlarından olan Mevlana Ebu'l Kalam Azad'ın^(*) İngiliz mahkemelerince yargılanmasından bahsetmekte ve yargılama esnasında Azad'ın yapmış olduğu bir konuşmanın tercümesini içermektedir.

Ebu'l Kalam Azad, İslam dünyasının yüzünü ağartan mücahitlerden ve İslam uleması içinde müceddit olanlardandır. O, Hindistan'ın bütün merkezlerini dolaşmış ve Hindistan'ı İngiliz baskı ve sömürüsüne karşı ayaklandırmak için her yerde konuşmalar yapmıştır. 1920 yılının Ağustos ayında Hindistan Milli Kongresi ile Hilafet Cemiyeti, İngiliz hükümetine karşı boykot uygulamasını, yani hükümetin okullarını, mahkemelerini, meclislerini ve memurluklarını terk etmeyi, İngiliz mallarını kullanmamayı, askerlik hizmetlerinde bulunmamayı ve nihayet hükümete vergi vermemeyi kararlaştırmışlardı. İngiltere hükümeti bu durumla

---

(*) Asıl adı Muhyiddin Ahmed olan Ebu'l Kalam Azad'ın adı Ömer Rıza Doğrul tarafından Ebu'l Kalam Ahmed olarak kullanılmıştır. Burada ben kendisinin de hayatının sonuna kadar kullanmayı tercih ettiği ismi, Ebu'l Kalam Azad ismini kullanmayı yeğledim. —yayına hazırlayan.

karşılaşınca halk nezdinde itibarını yeniden kazanmak ümidiyle İngiltere veliahdının Hindistan'a bir seyahat düzenlemesini kararlaştırmış, fakat İngiltere'nin maksadını anlayan Ulemay-ı İslamiye Cemiyeti, İngiltere veliahdının ziyaretine karşı da boykot uygulamaya karar vermiştir. Bu yüzden İngiltere veliahdı Hindistan'ı ziyaret ettiği vakit beklenen ilgi ve güzel muameleleri görememiş ve seyahati bir netice vermemiştir. Buna karşı İngiltere olanca şiddetiyle hareket ederek toplanma ve konuşma özgürlüklerini en ağır cezalarla cezalandırmak istemiş ise de Azad, halkı itaatsizliğe teşvik etmiştir. Buna karşın hükümet de emirlerine karşı gelenleri tutuklamış, birkaç gün içinde hapishanelerin tamamı dolmuş, tutuklananların sayısı 50.000'i geçmişti. Hükümet hapsedilenlerin iaşelerini temin etmekte zorlandığı için sonunda herkesi serbest bırakmaya başlamıştı.

Böylece çaresiz kalan hükümet bütün bu karışıklıkların kaynağı ve sorumlusu addettiği Ebu'l Kelam Azad'ı tutuklayarak yaptığı konuşmalardan dolayı kendisini yargılamış ve yargılama sonucunda onu iki sene hapse mahkum etmiştir. Azad, yargılama esnasında mahkemeye hitaben oldukça önemli ve baştan başa İslam hakikatleri ile dolu bir konuşma yapmıştır. İslam hükümetinin mahiyetini, baskı, zulüm ve yabancı devletlerin saldırılarına karşı Müslümanların alacakları vaziyeti, takip edecekleri hareket biçimlerini, İslam ulemasının hak ve adalet uğrunda yapmış oldukları mücadeleleri, İslam yiğitlik ve kahramanlıklarını, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma vazifesinin manasını ve İslam tarihinde bu vazifenin ne şekilde yerine getirildiğini, Müslüman Hindistan'ın uyanışını ve yapmış olduğu mücadeleleri, bu mücadelenin hedeflerini, Hindistanlıların İngilizlere, İngilizlerin yapmış oldukları baskı ve zulümlere karşı takındıkları yiğitçe ve fedakarca tavrı açıklaması itibariyle Azad'ın bu nutku büyük bir öneme sahiptir.^(*)

(*) Ömer Rıza Doğrul'un, kitabın birinci baskısına yazmış olduğu sunuş burada sona ermektedir. Metnin bundan sonraki kısmı sadece ikinci baskıda yer almaktadır. — yayına hazırlayan.

Bundan başka Hindistan ulemasının, tarihinde sonsuza değin devam edecek bir ün bırakan eski İslam alimlerinin ruhunu şad edecek yüce bir seviyede oldukları, Hindistan'ın bağımsızlık ve tecdit mücadelesinde önderlik vazifesini yerine getirdikleri bu nutuktan anlaşılmaktadır. İstiklal ve hürriyet mücadelesini sevk ve idare edecek böyle seçkin ve fedakar önderlere sahip olan bir milletin kurtuluşa ermesi muhakkaktır. Bu fedakar önderlerin ortaya çıkması bir milletin manevi anlamda kurtulduğunu müjdeler. Maddi kurtuluş ise bu manevi kurtuluşu mutlaka takip eden bir aşamadır. Mevlana Hazretlerinin naklettiğimiz nutku bu manevi kurtuluşu ifade etmekte ve Hindistan'ın maddi kurtuluşuna karşı önüne dikilen engelleri yıkmak için tüm kuvvetlerini toplamakta olduğunu göstermektedir. İslâm hayatının bu safahatından Müslümanların haberdar olmaları gerektiğini düşündüğümüz için daha önce özet bir biçimde *Sebilü'r Reşad* dergisinde yayınladığımız bu nutku aynen tercüme ederek risale halinde basmayı uygun görmüş ve bastırıp yayınlamıştık. Fakat bu küçük risaleye rağbet oldukça fazla olduğundan kısa bir zaman zarfında mevcudu tükenmiş ve ikinci bir defa bastırma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kamuyumuzun, İslâm dünyasına bu denli bir ilgi göstermesi hiç şüphesiz bizim için bir iftihar sebebidir. Binaenaleyh, bu risalenin ikinci baskısını yayımlarken büyük bir şükran duygusu ile mütehasıs olduğumuzu ifade etmek isteriz.

Ömer Rıza

Mahkemenin Mahiyeti

Mahkeme karşısında konuşmamaya azmetmiştim. Çünkü bu mahkemeden bizim herhangi bir ümidimiz, bir talebimiz ya da bir şikayetimiz yoktur. Bu mahkeme yolumuzun üzerinde duran bir aşama olduğu için ister istemez buraya geliyoruz. Yoksa buraya uğramadan hapishaneye girmemiz gerekirdi.

Fakat Hindistan Milli Kongresi, Hilafet Cemiyeti ve Ulema Cemiyeti mahkemelerde açıklama yapmamıza izin verdiler. Maksadımız bizi yargılayanlara karşı kendimizi savunmak değil sadece kamuoyunu aydınlatmaktır. Yoksa biz bu mahkemelere karşı kesin surette boykot uygulanmasına taraftarız. Çünkü kamuoyunu aydınlatmak maksadıyla bile olsa, bize yöneltilen suçlamaları red ve gerçeği beyan ettiğimiz zaman su-i zanna uğramamız ihtimali vardır. Cezadan korktuğumuz, cezadan kurtulmak istediğimiz ya da bu mahkemelerin adaletinden ümitli olduğumuz zannediliyor. Halbuki terk-i muvalat^(*) siyasetini takip edenlerin yolu dosdoğru bir yoldur. Bu yol ve şek ve şüpheden tamamıyla uzaktır.

Terk-i muvalat milletin hükümetten tamamen ümidini kesmiş olduğuna işaret eder. Hükümetle irtibatı kesenler, onun adaletinden ve doğruları söylediğinden tamamen ümitlerini kesmiş durumdadır, artık onu tanımıyorlar ve onu

---

(*) *Terk-i muvalat*, dostluğun, sevginin terk edilmesi, sona erdirilmesi. — yayına hazırlayan.

gaspçı, zalim ve gayri meşru bir hükümet olarak telakki ediyorlar. Onu devirmeye çalışıyorlar. Vaziyet bu merkezde iken hükümetin şimdiye kadar yapmış olduğu uygulamaların tam aksine, meşru hükümetler gibi insafli ve adilane bir biçimde hareket edeceğini düşünmek doğru olur mu?

Biz boykottan vazgeçecek olsak bile hükümetin bize yöneltmekte olduğu suçlamalardan arınmaya çalışmak beyhude bir iş olur, gerçeği inkar etmek anlamına gelir. Herkes biliyor ki bizi yargılayanlar kesin surette adaletle davranmaktan uzaktır. Bunun sebebi hakimlerin adaleti sevmemesi değil, hükümetin hareketlerinde temel aldığı kanunların bu hakimlere adaletle muamelede bulunma imkanı bırakmamasıdır.

Burada açık bir biçimde ifade ediyorum ki bizim takip etmekte olduğumuz terk-i muvalat siyaseti bireylere ya da fertlere değil, hükümete, hükümetin kanunlarına ve hükümetin esaslarına karşıdır.

Bu durum asrımızdaki diğer durumlar gibi benzersiz bir durum değildir. Hakim kuvvetler taşkınlık ederek hürriyet ve hakka karşı tecavüz silahlarını kaldırıncaya mahkemeler, hükümetlerin elinde birer alet olurlar ve hükümetler bunlarla kimleri mahvetmek istiyorlarsa onları mahvederler. Bu, tarihi bir hakikattir ve hiçbir şekilde şaşılacak bir durum değildir. Çünkü mahkemelerin elindeki kuvvetin sınırları kanunlarla çizilmiştir. Bu yapıları dolayısıyla mahkemeler adalet icrası için de, zulüm uygulamaları için de kullanılabilir. Adil bir hükümetin elinde bu kuvvet adaleti temin ve hakkı hak sahibine vermek için en büyük vasıta. Fakat zalim hükümetlerin elinde aynı kuvvet intikam, zulüm, hakka mukavemet ve teccide engel olmak için en müthiş silahtır.

Tarih gösteriyor ki mahkeme salonları savaş meydanlarından sonra en müthiş zulümlerin işlendiği sahnelerdir. Harp sahnelerinde nasıl birçok masum kanlar dökülüyorsa mahkemelerde de nice nice masum insanlar idama mahkum ediliyor, öldürülüyor ve zindanlarda çürütülüyor. Nice pey-

gamberler, hakimler, alimler ve salihler mahkemelerin huzurunda caniler gibi durmuşlardır. Gerçi zamanın geçmesi ile eski zamanların birçok fenalıkları ortadan kalktı. Artık miladın ikinci asrındaki ruhani mahkemeler, ortaçağın engizisyonları mevcut değildir. Fakat o eski mahkemelerde mevcut olan ruhi durumdan asrımızın kurtulduğunu iddia edemem. Evet, korkunç esrarın dayanağı olan o müesseseler yıkıldı, fakat kendini beğenmişliğin ve zalimliğin korkunç esrarıyla dolu olan kalpleri kim değiştirebilir?

Bizi yargılayanların zulüm defterleri oldukça büyüktür. Bu zulümlere tarih hala ağlıyor. İnsan-ı kamil^(*) olan Hz. İsa (a) bu zalim mahkemelerin karşısında bulunmak zorunda kaldı. Hırsızlarla birlikte yargılandı. Memleketinin en sadık adamı olan Sokrat'a zehir içirildi. Bilimsel gözlemleri sonucu elde ettiği bilgileri yalanlamayan Florans Galile mahkemeler tarafından cani sayıldı. Hz. İsa hakkında insan-ı kamil dedim. Çünkü onun insan olduğuna inanıyorum. Fakat birçok insanlar onun insanlığın üzerinde olduğuna inanmaktalar. O halde bu mevki, yani mahkemeler huzurunda duran canilerin mevki, ne muazzam bir mevkidir. Burada insanların iyileri de kötülerini de duruyor ve o yüzden bu mevkinin şerefi yükseliyor!

Bugün karşınızda bulunmakta olduğum bu mevkinin muazzam tarihini bu suretle hatırlayıp, burada bulunmakla nail olduğum şerefi takdir edince Cenab-ı Hakka şükrediyorum. Gönlümün hissettiği mutluluğu ancak o bilir. Bu mevkide duruyorken bütün hükümdarların ve cihangirlerin bana gıpta ettiklerini hissediyorum. Burada benim kalbimi huzur ve neşe ile dolduran şeyi onlar muhteşem sarayların neresinde bulabilirler? Gafil insanlar heva ve hevesleri karşısında bütün gün çaresizler; bu huzurun bir parçasını duysalar! Eminim ki insanlar bu zevki takdir etseler bu şerefe nail olmayı temenni ederler ve bunun için adaklar adarlar. Mahkemenin karşısında söz söylemeyecektim, baktım ki hükü-

(*) *İnsan-ı kamil*, güzel huy, ahlak ve yüksek fazilet sahibi kimse. — yayına hazırlayan.

met suçumu ispat etmek için Kalküta'nın bazı müesseselerinde yapmış olduğum yalnız iki konuşmayı esas alıyor. Halbuki, benim konuşmalarım ve yazılarım sayılamayacak derecede çoktur. Mahkeme bunları da bulsaydı maksadına daha çok hizmet ederdi. Mahkeme beni zindana atmaya pek hevesli olmakla beraber aleyhimde toplanılması gereken belgeleri toplama konusunda aciz kalmıştır. Mahkemenin bu acziyetini gidermek için konuşmak üzerime vacip oldu. Hükümetin ispat edemediğini sözlerimle ispat etmek istiyorum. Mahkemelerin kanunları bu durumun yerine getirilmesini bana yüklemiyor ve beni bu gibi itiraflara mecbur kılmıyorsa da gerçek kanun bütün kanunların mevzularının üstünde olduğundan bu kanuna örnek olabilecek her şeyi söylemeye kendimi mecbur görüyorum. Düşmanın bir şeyi ispattan aciz bulunmasından istifade ederek onu gizli bırakmak hakka uygun değildir.

Hindistan'da İngilizlerin İstibdadı

Hindistan'ın maruz kaldığı bu baskı rejimi, milletlerin zaaf ve çöküş dönemlerinde maruz kaldıkları afetlerdendir. Bu rejimin bağımsızlık uğruna mücadele eden milli hareketler karşısında korku ve dehşete kapılması oldukça doğaldır. Çünkü bu milli hareketler, şayet başarılı olurlarsa bu rejimin zalim kuvvetleri yıkılır ve varlığı son bulur. Bu yüzden hürriyet ile bu baskı rejimi arasındaki mücadele hayati bir mücadeledir. Bunlardan ikisi de hayatını devam ettirmek için mücadele etmektedir. Millet gasp olunan haklarını istiyor. Mevcut rejim ise bu talebi reddediyor, nefsinin ve hayatını müdafaa ediyor. Bu durumu oldukça doğal görüyoruz çünkü hayır da şer de hayatını devam ettirmek ister. Hindistan'da özgürlük ile istibdat arasında işte bu mücadele başlamış durumdadır. İstibdat nezdinde hak ve özgürlük talepleri birer cinayet ve özgürlük isteyenler de birer canidirler. Bu yüzden işte mahkemenin ve hükümetin huzurunda alenen itiraf ediyorum: Ben bir cinayet işledim. Hükümet bilmiyorsa bil-

sin. Bu cinayetin tohumlarını bütün milletin kalbine ektim. Bu tohumları yetiştirmek için hayatımı vakfettim. Hindistan'da bu işi yapan ilk Müslüman olmakla iftihar ediyorum.

12 sene boyunca bütün Hindistanlıları aynı cinayeti işlemeye teşvik ettim. Üç sene içerisinde hükümetin özgürlük olduğunu iddia ve telkin ettiği esaretin ne anlama geldiğini insanlara anlatmayı başardım. Bugün ise artık özgürlük güneşinin hiçbir şekilde batmayacak bir doğuşa mazhar olduğunu görüyorum. Hükümet nezdinde şayet suçlu isem hükümet istediği cezayı versin. İşte tam bir tatmin ve memnuniyetle suçumu itiraf ediyorum. Sizden hiç korkmuyorum ve pişman da değilim. Çünkü bildiğim ve beklediğim sadece bundan ibarettir. Hükümetten yalnız kabalık, yalnız şiddet bekliyorum. Gerçi hükümet suçsuz ve hatasız olduğunu iddia ediyor, günahlarını itiraf etmiyorsa da Hz. İsa gibi şefkatli olduğunu da söylemiyor. Bu yüzden, hükümetin düşmanlarına kucağını açıp onları dost gibi kabul etmesini bekleyebilir miyiz? Hükümet olsa olsa bize şu gördüğümüz muameleyi yapabilir. Burada görmüş olduğumuz muamele baskıcı rejimlerin özgürlük ve hakkı boğmak ve bu taleplerde bulunanları mahvetmek için seçmiş olduğu bir hareket biçimidir. Bu yüzden hükümetten kabalık ve şiddet beklemek oldukça doğaldır ve bundan şikayet ettiğimiz de söylenemez.

Hükümetin beni yapmış olduğum iki konuşmadan dolayı değil, halkın İngiltere veliahdına karşı boykot uygulamasını engellemek ve Hindistan'ın Milli İslami Hareketini zayıf düşürmek için tutukladığını biliyorum. Bunları dikkate almadan bu iki konuşmamdaki en şiddetli kısımları okuyalım:

“Zulüm esasına dayanan bir hükümet ya zulümden vazgeçmeli, günahlarından tövbe etmeli ve Hakka başını eğmeli ya da ortadan kalkmalıdır.”

“Ey insanlar! Hükümetin tutuklamış olduğu kardeşlerinize acıyorsanız kendinize şu soruyu sorun: Bu hükümet kalkmalı mı kalkmamalı mı?”

“Memleketinizi esaretten kurtarmak istiyorsanız bunun yolu birdir: Düşmanlarınızın elindeki katil silahları aleyhi-

nizde kullanmalarına imkan bırakmayın. Fakat, bana inanın kardeşlerim, size bu sözleri söyleyenler arasında zindandan, ölümden korkan ya da hükümetin hışmından endişe ederek hareketlerinizin emniyet ve asayiş çerçevesinde cereyan etmesini isteyen bir kimse yoktur. Hayır kardeşler, bunun böyle olacağını düşünmek bile hayaldir. Bugün sizin elinizde düşmanlarınız elinde bulunan öldürücü silahlar bulunsa, hepimizi savaşıma davet ederiz. Halbuki sizin tek silahınız imanınız, vicdanınız ve fedakarlığınızdır. Bu silahları düşmanlarınıza karşı kullanırsanız başarıya ulaşırsınız. Çünkü yalnız maddi silahlar hiçbir şeye yaramaz.”

“Ey insanlar! Amacınız sadece bir süre için hükümetin işlerini aksatmak ise bunun araçları oldukça çoktur. Hükümet taraftarlarından olsam bunları size izah ederdim. Fakat benim sizden istediğim ‘savaş’tır. Biz bir günde bitmeyecek olan savaşı, yani ‘yevm-i fasl’a^(*) kadar sürecek olan, ya bu zalim hükümetin mahvolacağı ya da üç yüz milyon insanın yok olacağı güne kadar devam edecek olan savaşı istiyoruz.”

Şayet yapmış olduğum açıklamalar bir cinayet ise işte itiraf ediyorum ki fikrim bu cinayeti işlemeyi düşünmüş, dilim bu cinayeti işlemiş ve bu sözleri on binlerce insanın karşısında söylemiştir. Bu sözleri yalnız Kalküta’daki konuşmalarımda değil, onların dışındaki birçok konuşmalarımda da kullandım. Bu sözlerden daha şiddetlisini, daha kuvvetlisini de söyledim. Bu sözleri hareketlerimizin merkezine almamız gerektiğini düşünüyorum. Ceza kanununun 124. maddesi beni bu sözleri söylemekten men ediyormuş. Edebilir. Fakat, ben bunları hayatımın sonuna kadar söylemeye devam edeceğim. Söylemezsem kendime zulmetmiş, halkıma isyan etmiş ve bütün insanlara karşı günah işlemiş olurum.

Evet, mevcut hükümet zalim bir hükümettir, dedim. Bunu söylemeyelim de ne söyleyelim? Karaya beyaz mı diyelim? Bizim söylediklerimiz bu vadide söylenecek sözlerin en hafifidir. Hükümet bu gerçeği idrak edeceğine; günahların-

---

(*) *Yevm-i fasl*, kıyamet günü. — yayına hazırlayan.

dan, zalimce davranışlarından vazgeçeceğine bizim sözlerimizin şiddet ya da hafifliğini tartışmakla meşgul oluyor. Biz hükümete başka türlü söz söyleyemeyiz. Şer, ya hayra döndürülmeli ya da ortadan kaldırılmalıdır. Bunun başka bir yolu yoktur. Bu öyle eski, öyle uzun ömürlü bir hakikattir ki dağlar, taşlar, denizler onunla aynı yaştadır. Bu yüzden biz mevcut hükümetin zalim olduğuna, tepeden tırnağa kadar şer olduğuna inandığımız sürece nasıl olur da onun devamı için dua edebiliriz!

Acaba ben ve benimle beraber milyonlarca kardeş ve dindaşım niçin bu kanaatte bulunuyoruz? Çünkü bu durum güneşten daha aşıkardır. Biz, Hintli Müslüman ve insanlar olduğumuzdan dolayı bu kanaati taşıyoruz. Biz hürriyetin her insan ve her millet için doğal bir hak olduğuna inanmaktayız. Cenab-ı Hakk'ın kanunları bu yöndedir. Hiçbir şahıs Allah'ın kullarını esir edemez. Ubudiyet ve esareti hangi isimle adlandırırırsanız adlandırın bu durum ister istemez esaret ve ubudiyettir. Bu durum insanın fitratına aykırıdır. Bundan dolayıdır ki Hindistan hükümetini tanımıyorum ve onu gayri meşru bir hükümet addediyorum. Bu hükümet baskıcı, azgın bir hükümettir. Ahaliyi kul köle edinmiş, halka kahır ve zulmetmiş, kanunları çiğnemiş, anlaşma ve sözleşmeleri bozmuş, halkın nefretini kazanmış, hakkın nazarında yok olmuş bir hükümet ancak silah zoruyla varlığını devam ettirebilir. Esasında millet nazarında bu hükümet yoktur. Bu yüzden bizim bütün dini, vatani ve insani vazifelerimiz, bizi ve memleketimizi hükümetin bu rezil esaretinden kurtarmaya sevk ediyor.

Rica ederim "idarey-i ıslahat"^(*) ya da "tedric-i terakki"^(**) gibi uydurmalarla sözlerimi kesmeyin. Hükümet ahmakları, aptalları aldatmak için bu kelimeleri uydurmuştur. Bu hezeyanlar beni aldatamaz. Özgürlük insanın en doğal hakkıdır.

(*) *İdarey-i ıslahat*, ıslahat idaresi yani toplumda köklü değişiklikler yapmayı amaçlayan idare. — yayına hazırlayan.

(**) *Tedric-i terakki*, aşamalı bir biçimde gerçekleşen ilerleme süreci. — yayına hazırlayan.

Islahat diyorsunuz, yaptığınız ıslahat nedir? Bu ıslahat Rus filozofu Tolstoy'un dediği gibi: "Zindanlara atılan biçarelere muhafızlarını seçme hakkı verilse bu hak onların özgürlüklerini sağlamaz."

Mevcut hükümet iyi mi kötü mü bu ikinci derecede bir sorundur. Asıl sorun bu hükümetin meşruiyetinin olup olmadığıdır. Biz bu yabancı hükümetin meşru bir hükümet olmadığına inanıyoruz. Çünkü bu hükümetin esası zulümdür. Şimdiki hükümet yapmış olduğu kötülükleri bu kadar sıkça tekrarlamasa dahi yine zalim, yine kötüdür. Çünkü onun kötülüğüne ve onun fecaatine en büyük delil bizzat varlığıdır. Belki bu hükümetin bir takım iyilikleri de vardır. Fakat bunlara rağmen o mevcudiyetini zulme borçludur. İşte bu yüzden gayri meşrudur. Mesela evinizi birisi işgal etse fakat onu gayet güzel bir şekilde idare etse, onun bu işgali haklı ve meşru olur mu?

Şerrin anlam ve içerik bakımından açıklanması mümkün değildir. Şer için, ne kadardır, nasıldır diyebiliriz fakat iyi midir ya da kötü müdür diyemeyiz. Kötü bir hırsızlık, daha kötü bir hırsızlık gibi tanımlarda bulunabiliriz ama güzel hırsızlık, çirkin hırsızlık tasnifi gibi bir şey söz konusu olamaz. İşte istibdat da böyledir; iyisi ve meşrusu yoktur. Çünkü bizatihi çirkindir, şerdir ve de gayri meşrudur. Belki istibdadın bir türüsü diğerinden daha hafiftir, daha az zalimdir, daha az fecidir. Fakat Hindistan'a musallat olan istibdat, varlığı itibariyle sahip olduğu çirkinlikte durmayarak, yapmış olduğu kötülük ve adaletsizlikle devamlı olarak çirkinleşmiştir. Şimdi hal böyle iken biz bu istibdadın çirkinliğini nasıl teşhir etmeyelim ya da nasıl onunla mücadele etmeyelim?

İslam Esasları

Ben Müslümanım ve Müslüman olduğum için istibdat ile mücadele etmek, istibdadı suçlamak zorundayım. Müslümanlık şahsi bir hükümeti tanımaz. Müslümanlık, bir

sürü memurun aldıkları maaş için idare ettikleri bir hükümeti tasvip etmez. Müslümanlık cumhurî bir nizamdır. Müslümanlık insanlara baskıcı hükümdarların, yabancı hükümetlerin, ruhani önderlerin, işgalcilerin ve sairenin gasp etmiş oldukları hukuku iade etmek için gönderildi. Müslümanlık ortaya çıkar çıkmaz hakkın kuvvette olmadığını, hakkın hak olduğunu, hiç kimsenin diğer bir kimseyi kul edemeyeceğini, küçük düşürüp hakaret edemeyeceğini ilan ettiği gibi, bütün ayrıcalıkları ilga ve bütün insanların insanlıkta eşit, hukuk karşısında eşit ve hayatta eşit olduklarını beyan etti. Renk, milliyet, hasep ve nesep, bunların hiçbirisi ölçü değildir. Yegane ölçü ameldir. İnsanların en yüksek ve asil olanları, en iyi amel sahibi olup, Allah'tan en fazla korkanlardır.

Müslümanlık insan haklarını, Fransız İhtilalinden on bir asır önce ilan etti ve de yalnız ilan ile kalmayarak fiilen cumhurî bir yönetim ortaya koydu. İslam Peygamberi ile Raşid Halifelerin hükümeti mükemmel bir cumhuriyetti. Bu hükümet ümmetin çoğunluğunun oylarıyla seçilerek oluşturulurdu. Bundan dolayıdır ki İslami ıstılahta, bu amaçları ifade edecek bütün kelimeler vardır ve bunlar başka dillerde mevcut değildir. Müslümanlık tek bir hükümdar ve hükümdarlık sistemini tanımadığından onun yerine cumhur başkanını tarif etmiş ve ismini hilafet koymuştur. Hilafet naiplik demektir. Bu mevkide bulunanlara halife yani naip denilir. Çünkü halife şahsi bir nüfuz ve iktidarı haiz değildir. Sonra, Müslümanlık cumhuriyet nizamını şûra kelimesiyle ifade etmiş ve Müslümanlar işlerini şûra ile görürler demiştir. Acaba cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığını ve cumhuriyet unsulünü bu kelimelerden daha güzel ifade eden kelimeler var mıdır?

Müslümanlık, milletin oyları ve seçimiyle oluşturulmayan bir İslam hükümetini, Müslümanların kabul etmemelerini emrediyorken, artık bu işgalci, yabancı hükümetin İslam nazarındaki yerini düşünün. Bu esaslar üzerine oluşturulmayan bir İslam hükümeti zalim oluyor ve Müslümanlar

böyle bir hükümeti yıkmak mecburiyetinde kalıyorsa, artık siz de kendi hükümetinizin mahiyetini düşünün?

Bir Müslüman'ın doğrunun karşısında susmasını ve zulmün zulüm olduğunu ilan etmemesini istemek, onun Müslümanlıktan vazgeçmesini istemekten farklı değildir. Eğer bir Müslüman'ın dinden çıkmasını istemiyorsanız zulme zalimdir demesine mani olmayın!

Hakkı kabul ve ilan etmek Müslümanlığın esaslarındandır. Müslümanlık, İslam ümmetini bu esas üzerine kurmuştur. Bu esas yok olursa Müslümanlığın esası yok olmuş olur. Müslümanlar yer yüzünde Allah'ın şahitleridirler. Nasıl bir şahidin şahadetini yerine getirirken tereddüt etmemesi gerekiyorsa, bu uğurda da herhangi bir fedakarlıktan çekinmemesi lazımdır. Zulmün galip geldiği zamanlarda bu görev herkesin öncelikli görevi haline gelir. Çünkü böyle zamanlarda hak tehlikededir. Bundan dolayıdır ki Kuran-ı Kerim'de Müslümanların Hakkın şahitleri oldukları bildirilmiştir. Müslümanların üzerine düşen görev işte budur yani Hakka şahitlik.

Kuran-ı Kerim'de *"Böylece sizin dengeli ve ölçülü bir toplum olmanızı istedik ki hayatınızla insanlığın huzurunda hakikatin şahitleri olasınız"*, buyuruluyor. Peygamber Efendimiz *"Siz yeryüzünde Allah'ın şahitlerisiniz"* buyuruyor. İşte bu yüzden Müslüman, Müslüman kaldıkça, hapsedilse de, öldürülse de, ateşlere atılsa da bu şahadeti saklayamaz. Kuran-ı Kerim, şahadeti saklayanın Allah'ın gazabına uğrayacağını ve cehenneme atılacağını ifade ediyor. En büyük milletlerin ancak hakkı sakladıklarından dolayı helak olduklarını bildiriyor. *"Onlar ki gönderdiğimiz beyyinat ile hidayeti insanlara kitapta beyan ettiğimizden sonra saklarlar, onlara Allah lanet eder, ve bütün mahlukat lanet eder"*

"Allah Teala İsrailoğulları'ndan kafir olanları Hz. Davud ile İsa bin Meryem'in lisanıyla telin etti. Bunlar işledikleri günahlardan birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Ne fena yapıyorlardı."

İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırma

Bunlardan dolayı iyiliği emredip kötülükten sakındırma vazifesi herkesin üzerine farz olmuştur. İslam'ın azametinin esasının bu olduğu haber veriliyor. Müslümanların iyiliği emredip kötülükten sakındırma sorumluluğunu yerine getirdikleri için milletlerin en hayırlısı oldukları, bu sorumluluğu yerine getirmekten vazgeçerlerse bütün şan ve şereflelerini yok edecekleri açıklanıyor. Kuran-ı Kerim "*Siz iyiliği emredip kötülükten sakındırmak üzere dünyaya gelen en hayırlı milletsiniz*", diyor. Peygamberimiz "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki ya insanlara iyiliği emredip onları kötülükten sakındırırsınız, ya da Cenab-ı Hak üzerinize bir azap gönderir. Bu azaptan kurtulmak için dua edersiniz de duanız kabul olmaz."

Bu sorumluluk üç değişik biçimde yerine getirilir. Peygamberimiz buyuruyor ki: "Bir kötülük gören onu eliyle, yapamazsa diliyle, yapamazsa kalbiyle değiştirsin ki bu son şık imanın en zayıfıdır". Biz ise Hindistan'da hükümetin kötülüklerini elimizle değiştiremediğimizden maalesef yalnız dilimizle hükümetin zulmünü ilan ediyoruz.

Kuran-ı Kerim, Müslümanlığı dört esas üzerine oturtmuştur: İman, salih amel, hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye. İman ile salih amelin anlamları açıktır. Hakkı tavsiye ise her insanın kardeşine doğru davranması gerektiğini tavsiye etmesidir. Sabrı tavsiye hak yolunda her an karşılaşılması olası tehlikelere tahammülü öğütlemektir. İslam'ın esası tevhiddir. Bunun karşılığı ise şirkdir. Tevhid, Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfatını birlemedir. Şirk ise Cenab-ı Hakk'a zat ve sıfatında ortak koşmaktır. Tevhid, Müslümanlara ancak Allah'tan korkulabileceğini öğretir. Cenab-ı Hakk'ın dışında birinden korkmak şirkdir. Bu durum tevhid ile örtüşmez.

Müslümanlık baştan başa cesaret, kahramanlık ve fedakarlığa, Hak uğrunda ölümü küçük görmeye davettir. Kuran-ı Kerim bunu daima tekrar eder. Cenab-ı Hak buyuruyor ki: "*Allah'tan başka kimseden korkmazlar*", "*herhangi*

birinin leminden korkmazlar”, “Şeytandır ki kendi taraftarlarını korkutur. Onlardan korkmayınız. Benden korkunuz şayet mümin iseniz.”

“Allah kuluna kafî mi değildir? Ondan başkalarıyla seni korkutmak isterler, Allah’ın dalalete saptırdıklarını kimse yola getiremez.”

Peygamberimiz de buyuruyorlar ki: “Şühedanın en hayırlısı Hamza’dır. Ve zalim bir İmam’a karşı kalkarak emr ve nehy edip katledilenlerdir.” Yine peygamberimiz buyuruyor ki: “Cihadın en hayırlısı zalim bir sultana söylenilen hak sözüdür. Peygamberimiz ashabından her nerede olurlarsa hakkı söylemeleri için ahd alırdı.”

Müslümanların Hak Uğrunda Verdikleri Kurbanlar

Hayatının her döneminde İslam Ümmeti, hak uğrunda verdiği kurbanlarla tarihin alnını ağartmıştır. İngiltere hükümeti bilsin ki hak uğrunda ölmek lazım geldiğini bilen bir Müslüman, hiçbir vakit hakkı söylemekten çekinmez ve de Hindistan Ceza Kanunu’nun 124. maddesi onu asla korkutamaz. Bilinmelidir ki bu maddenin en ağır cezası müebbet hapidir.

İslam tarihi iki döneme ayrılır. Birinci dönem İslam Peygamberi ile Raşid Halifelerin devridir. Bu devride İslam Cumhuriyeti usulü tamamıyla tatbik olunmaktaydı. İslam ümmeti cumhuriyetten hakkıyla istifade ediyordu. İslam’ın eşitlik fikri herkesi tam bir özgürlükle kapsamaktaydı. Halife ve Cumhurbaşkanı milletin içindendi. Onu ümmet seçer, küçük büyük her şeyden sorumlu kılar ve zerre kadar bile istibdat uygulamasına imkan bırakmazdı. Esasen halife, hilafet vazifelerini ve insanları ne şekilde idare etmesi gerektiğini herkesten iyi bilir, sade hatta fakirane bir hayat sürdürür, basit bir mekanda yaşardı. O zaman İslam başkentinde Amerika başkanının yaşadığı Beyaz Saraylar yoktu. Bu devirde halk halifeler ile oldukça rahat bir şekilde tartışırdı.

O kadar ki bir ihtiyar kadın halifeye derdi ki “haktan kıl kadar ayrılırsan seni kılıcımızla yola getiririz!” Buna karşı halife sinirlenmez ve bu kadını ihtilal yapmak suçuyla itham etmezdi. Aksine milletin içinde hakkı doğruluk ve ihlas ile ilan eden insanlar bulunduğundan Allah’a hamd-ü sena ederdi. Halife bir kere Cuma günü minberde hutbe irad ediyorken halka “dinleyiniz ve itaat ediniz!” demişti. Buna karşılık orada bulunanlardan biri “kasem ederim ki ne dinler ne de itaat ederiz. Çünkü emanetine hıyanet ettin. Müslümanlara taksim olunan kumaştan kendi nefesine onlara düşen paydan daha büyük bir pay ayırdın” demesi üzerine halife oğlunu çağırtmış, oğlu da kendi payını babasına terk ettiğini, iki paydan halifenin bir cübbe ile bir entari yaptırdığını söylemişti.

Cihan hükümdarlarının adından titrediği, İran ve Mısır tahtlarının korkudan yıkıldığı, Bizans surlarının heybetinden sarsıldığı bu muazzam halifenin zamanında halifenin muhaliflerini sindirip onları mahkum etmek için kullanılacak bir 124. madde yoktu.

İslam ümmetinin geçirdiği ikinci dönem, şahsi hükümet ve mutlakiyet devridir. Bu devir Emeviler’in hilafeti gasp etmeleriyle başlar. Bu esnada İslam cumhuriyeti alt üst olmuş ve onun yerini istibdat işgal etmişti. Müslümanların halifelerinin yerinde, taç giyen altın tahtlar üzerinde oturan sultanlar bulunuyordu.

Müslümanların Zulümle Mücadeleleri

Fakat İslam uleması, bu İslam hükümetinin valilerine sürekli olarak yapmış oldukları zulümlerden dolayı hesap sormuşlar ve Müslüman müstebitlerle mücadele etmişlerdir. Büyük bir üzüntü ile itiraf ediyorum ki İslam’ın cumhurî idaresi uzun bir zaman devam etmemiş, İslam hükümdarlarını Bizans’ın kayserliği, İran’ın kısıralığı dalalete düşürmüştür. Bu yüzden, bu hükümdarlar da doğru yoldan saparak sıradan insanlar gibi yaşayan Raşid Halifelere benzemeye

çalışacakları yerde, kısırlarla kayserlere benzemeye çalışmışlardı. Şu var ki hiçbir zaman Müslümanlar baskıcı sultanlarla mücadelelerden vazgeçmemişler, hakkı söylemekten, hak uğrunda cihad etmekten geri durmamışlar ve Hakk uğrunda daima fedakarlık ede gelmişlerdir.

Peygamberin ashabı, valilerin zulmünü teşhir etmekte devam ederek idare şeklinin değiştirilmesi ve hükümetin şûraya dayanması gerektiğini savunmakta devam etmiştir^(*).

Ashabın yetiştirdiği Tabiîn de aynı hareket metodunu takip ederek hakkı ilan ve yüceltmek için bütün kuvvetleriyle çalışmışlardır. Tabiîn, müstebitlerin yüzüne karşı: “durumunuzu düzeltin, ya da zeval bulun, Allah sizi ortadan kaldırsın” derdi. Hakk’ı inkar edenlerin sayısını bilmek mümkün değilse de İmam Gazali, Hişam bin Abdümelik devrine kadar zulme karşı kıyam eden, yeniden şûra hükümetinin tesisini talep eyleyen ashab ve tabiîn sayısının yirmi üçten daha fazla olduğunu söylemektedir.

Fakat o zamanlar bu kişileri, bu şekilde hareket edip, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaktan, hakkı ilan ve zulmü kötölemekten men edecek bir kanun yoktu.

Emevi halifelerinden Hişam bir gün Tavs’ı huzuruna çağırmişti. Tavs, halifenin huzuruna girdiği vakit ona sadece “esselamu aleyk ya Hişam” demiş, izin almadan karşısına geçip oturmuş ve “nasılsın Hişam” demişti. Halife Hişam, Tavs’ın bu davranışı karşısında oldukça sinirlenmiş, öldürülmesini emredecek dereceye gelmişti, fakat halife sinirini yenerek demişti ki: “Tavs neden böyle yaptın?” Tavs da bu soru üzerine “Ne yaptım?” demiş ve Halife daha da sinirlendi.

“Ayakkabılarını karşımda çıkardın, dedi; Elimi öpmedin; hilafet selamını vermedin, künyemi yad etmeyerek ismimi

(*) Muaviye b. Ebu Süfyan oğlu Yezid’i veliaht yapmak istemiş ve herkesi ona biat etmeye mecbur etmişti. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir’in oğlu Abdurrahman, Muaviye’ye cevap verdi: “İran usulünü mü tesis etmek istiyorsun? Kisra ölünce yerine başka kisra mı gelecek.” Bunu asla kabul etmeyiz.

söyledin; izinsizce karşıma geçip oturdun ve de “Hişam, nasılsın?” dedin!

Tavs şu cevabı verdi: “Ayakkabılarımı karşında çıkarıyorsam her gün beş kere Allah’ın huzurunda bu ayakkabıları çıkarıyorum, elini öpmeye gelince İmam Ali (r.a) efendimizin şu sözlerini işitmişim: “Bir insanın ancak sevgisinin ifadesi olarak eşinin ve merhametinin göstergesi olarak evladının ellerinden başka elleri öpmesi caiz değildir.” Size hilafet selamını vermeyişime gelince, herkesin hilafetinizden memnun olmadığını gördüm. Bu yüzden yalan söylemek istemedim. Karşınıza oturuşuma gelince İmam Ali (r.a) efendimiz buyuruyor ki: “Cehennem ehlinde bir adamı görmek istiyorsanız kendi oturduğu halde, etrafındakileri ayakta durduran bir adama bakınız!”

Bunun üzerine Hişam’ın siniri geçmiş ve Tavs’a “Beni irşad et” demişti: Tavs da “İmam Ali (r.a) efendimizin şu sözleri söylediğini işitmişim: “Cehennemde dağ gibi yılanlar, katır kadar akrepler vardır ki tebâsı arasına adilane bir yönetim göstermeyen emirleri sokarlar” demiş ve gitmişti.

Malik bin Dinar, Basra camiinde şöyle söylerdi: “Cenab-ı Hak bu hükümdarlara semiz ve kuvvetli koyunlar bahşetti. Onlar bu koyunların etini yediler. Yününe giydiler, onları iskelet halinde bıraktılar.”

Ebu Hazm, Süleyman bin Abdülmelik’e hitaben demişti ki: “Senin babaların halkı kılıçla ezerek bu mülkü zorla gasp etmişler, bu makama Müslümanların meşveretiyle ve rızasıyla gelmemişlerdi. Aksine birçok Müslüman kanı dökmüşlerdi. Nihayet hepsi öldüler. Bunların bugün ne halde olduklarını ve bunlar için ne söylendiğini bir hissetsen!

Orada bulunanlardan biri Ebu Hazm’a demişti ki: “Ne kadar fena söyledin!” Ebu Hazm da cevap olarak: “Cenab-ı Hak ulemadan her şeyi beyan etmek, hiçbir şeyi gizlememek için ahd-u misak almıştır” dedi. Bunun üzerine Süleyman: “Peki”, dedi. “Bu fesadı nasıl ıslah edelim?”

“Bunun çaresi helali almak ve kimin hakkı ise ona vermektir.” Halife Süleyman: “Peki” dedi. “Bunu kim yapabilir.”

“Cenneti isteyen ve cehennemden korkan yapabilir.” Bunun üzerine halife Süleyman Ebu Hazm’a “Bana dua et” dedi. O da: “Ya Rabbi, Süleyman senin dostun ise dünya ve ahiret hayrına nail et, şayet senin düşmanın ise yüzünü sevdiğin ve istediğin yola çevir.”

Halife Süleyman, Ebu Hazm’a “Bana vasiyet et” dedi. O da “Cenab-ı Hakkı yücelt, zat-ı kibriyasını emrettiği yerlerden uzakta, görmek istemediği yerlerde görmesin” dedi.

Tabiîn büyüklerinden Said b. el-Müseyyib zamanın hakimleri ve valileri hakkında “Bunlar insanları aç bırakan, köpekleri doyuran insanlardır” derdi. Emeviler devrinde ve onu takip eden devrelerde İslam uleması hayatlarını daima hakkı yüceltmeye ve yaymaya vakfetmişlerdi. Abbasi Halifelerinden Mansur, Süfyan es-Sevri’ye “Arzunuzu söyleyin de yerine getirelim” dediği vakit Süfyan şu cevabı vermişti: “Yeryüzünü zulüm ile dolduruyorsunuz, Allah’tan korkun.”

Harun Reşid halife olduğu zaman kendi el yazısıyla Süfyan es-Sevri’ye şu mealde bir mektup yazmıştı: “Allah’ın kulu, müminlerin emiri Harun Reşid’den biraderi Süfyan b. Said b. el-Münzir’e. Kardeşim bilirsin ki yüce Rabbimiz inanlar arasında kardeşlik bağıni kuvvetlendirmiştir. Seninle benim aramda öyle kuvvetli bir kardeşlik bağı vardır ki seni hiçbir zaman unutmama(ma), sana olan dostluğumu hiçbir zaman göz ardı etmememe sebep olmuş ve kalbimi sana karşı en samimi muhabbetle doldurmuştur. Hilafet makamına oturmam üzerine senin ve benim arkadaşlarımızın çoğunluğu beni ziyaret ederek tebriklerde bulundular. Bende beytü’l malı açmak suretiyle onları lütuflandırdım ve sevince boğdum. Buna rağmen sen beni ziyaret ve tebrik etme konusunda geciktin ve böylece sana karşı olan tüm iyi niyetlerimi heder etmiş oldun. Bu mektubu sana olan bu şikayetlerim nedeniyle yazıyorum. Mümini ziyaret etmek, müminler arasındaki bağları devam ettirmek hakkında mevcut olan her şeyi biliyorsun. O halde mektubumu alır almaz bana acele cevap yaz.”

İslam ulemasından birine bu mektubu yazan Harun Reşid'in nasıl bir halife olduğunu biliyor musunuz? Harun yeryüzünün dörtte birine hakimdi. Rum Kayseri'ne "köpek" diye hitap ederdi. Halife'nin bu mektubunu aldığı anda İslam aliminin ne cevap verdiğini biliyor musunuz? Süfyan es-Sevri'nin verdiği cevap, hakkı ilan etmek uğrunda İslam ulemasının ne kadar cesur ve kahraman olduklarını resmeder niteliktedir.

Halife Harun Reşid'in mabeyncisi, Kufe Camiinde arkadaşları ile birlikte oturan Süfyan'ı bulup mektubu teslim etti. Süfyan mektubu görünce titredi ve bir yilandan uzaklaşır gibi mektuptan uzaklaştı. Sonra elini cübbesinin kollarına sokarak mektubu aldı, çevirip baktı ve arkadaşlarından birine attı. "Alın da şunu biriniz okuyun, çünkü bir zalimin eliyle tuttuğu şeye elimin dokunmasını istemem" dedi. Süfyan'ın arkadaşlarından biri mektubu açıp okuduktan sonra Süfyan "Kağıdın arkasına söyleyeceğim sözleri yazın" dedi. Arkadaşları "Temiz bir kağıda yazsak daha iyi olmaz mı?" diye itiraz ettiyseler de Süfyan kabul etmedi.

"Hayır" dedi. "Zalime mektubunun arkasına yazın. Mektubun kağıdını helalden kazandıysa ne ala! Haramdan kazandıysa cezasını görecektir. Fakat bir zalimin varak parası bile nezdimizde kalmayın." Sonra şu mektubu yazdı:

"Allah'ın günahkar kulu Süfyan es-Sevri'den, imanın güzelliğinden mahrum, vahyi emirlerin verdiği gurur ile kendinden geçmiş olan Harun Reşid'e! Seninle her türlü ilişkiyi kestiğimi ve dostluğumuzu sona erdirdiğimi açıklamak için bu mektubu yazıyorum. Çünkü, sen mektubunda Müslümanların Beytü'l malına tecavüz ederek Müslümanların mallarını haksız yere dağıttığını tekrar ediyorsun. Sanki bu tecavüzün yeterli değilmiş gibi yazdığın mektup ile beni de yaptığın bu kötü işe şahit ediyorsun. Bu yüzden ben ve benimle beraber mektubunu dinleyen arkadaşlarım yarın Allah'ın huzurunda senin hakkında şahitlik görevimizi yerine getireceğiz. Ey Harun! Müslümanların rızası olmaksızın Beytü'l mallarına nasıl tecavüz ettin? Acaba senin bu teca-

vüzünden memnun olan bulundu mu? Senin bu hareketinden mücahitler, valiler, sebil sahipleri, hafızlar, ulema, düşkün ve yetimler velhasıl bütün halk memnun mudurlar? Harun! kendini topla ve suale cevap hazırla! Bil ki yarın adil bir hakimin huzurunda duracaksın. Sen ilim ve takva nurendan, Kuran zevkinden aldığın rahatlıkla yaşamak bahtiyarlığından vazgeçerek kendini felakete sürükledin. Zalim olmayı hatta zalimlerin serdarı olmayı kabul ettin. Harun! tahta oturdun, ipekler giydin, kapına perdeler gerdin, göze görünmeyen Alemlerin Rabbine benzemek istedin, sonra kapına zalim askerlerini yerleştirdin. Bunlar da insanlara insafsızca zulmetmekle meşgul oldular. Yarın Allah'ın huzuruna 'zalimlerle, zalimlerin arkadaşları nerede?' denilerek iki elin boynuna bağlı olduğu halde geldiğin vakit ne yapacaksın? O zaman yaptığın hayırlı işleri başkalarının mizanında, başkalarının günahlarını kendi mizanında göreceksin, bela üstüne belaya maruz kalacaksın. İşte sana nasihatim budur. Nasihatimi tut, vesselam”

Bu mektubu okuduğu zaman Harun Reşid'in gözleri yaşarmış ve ölünceye kadar her namazı müteakip bu mektubu okumayı sürdürmüştür. İyiliği emredip kötülükten sakındırma vazifesini o zaman yalnız ulema ve imamlar yapmazdı. Edebiyatçılar ve normal insanlar içinde bile bu vazifeyi büyük bir cesaretle yerine getirenler vardı.

Abbasi halifelerinden Mansur, Kabe'yi tavaf ederken bir adamın şu sözleri söylediğini işitmişti: “Ya Rabbi, yer yüzünde bozgunluk ve fesadın ortaya çıkışından, hakk ile sahipleri arasına giren ihtiras ve zulmden sana şikayet ederim.” Halife Mansur bu sözleri duyunca söyleyeni çağırmış ve şikayetinin nedenini sormuştur. O adam da “Cenab-ı Hakk sana Müslümanların işlerini görme vazifesini verdi. Sen, Müslümanların işlerini bir tarafa bırakarak Müslümanların paralarını toplamaya koyuldun. Kendinle, Müslümanlar arasına taştan topraktan saraylar, demir kapılar, silahlı askerler yerleştirerek kendini sakladın. Silahlı adamlarını para toplamaya gönderdin. Tabi bunlar sana te-

baanın halinden bir şey söylemiyorlar. Ancak istedikleri birkaç adamı huzuruna bırakıyorlar. Bu yüzden her tarafta bozgunluk ve fesat ortaya çıktı. Ve sen gaflet uykusunda uyumaya devam ettin.” Mansur bu sözleri dinleyince oldukça üzülmüş ve hıçkırığa hıçkırığa ağlamıştı.

Sonra Haccac’ın zulmünü, gafletini ve hunharlığını duymayan var mı? Fakat, bu adamın baskı ve kahrı Müslümanları hakkı ilan etmekten vazgeçirememişti. Bir gün Hatit ez-Zeyyat’ı, Haccac’ın karşısına esir olarak getirmişlerdi. Haccac bu zatı görünce “Hatit sen misin” dedi. Esir “Evet”, dedi. “İstedğini sorabilirsin. Cenab-ı Hakka karşı üç sıfatı muhafaza etmeye yemin ettim: Bir soru sorulduğunda doğruyu söylemek, eza ve cefaya uğradığım zaman sabretmek, huzur içinde yaşayınca şükretmek.” Bunun üzerine Haccac “Benim hakkımda ne düşünüyorsun?” dedi. Bunun üzerine Hatit şu cevabı verdi:

“Sen Allah’ın düşmanısın. Allah yasaklarını deliyor, insanları şüphe üzerine öldürüyorsun.” Haccac bir soru daha sordu: “Halifemiz Abdülmelik b. Mervan hakkında ne dersin?”

“Onun cinayeti seninkinden daha büyük. Ve sen de sadece onun işlediği suçlardan birisin.”

Müslümanlardan biri Memun’un huzuruna girmiş ve birçok kişinin ortasında “Ey zalim! Sana zalim demeyen zalimdir” demişti. Memun bu sözleri duyunca “Sen kimsin?” demiş, o da: “Bir seyyahım, büyük fedakarlıklar yapanları düşündüm. Kendimi o işleri yapamayacak kadar aciz gördüm. Fakat onların zümresine dahil olabilme ümidiyle seni irşat etmek istedim.” Cevabını vermişti.

Memun bu seyyahın boynunu vurdurmuştu. İşte Müslümanlar böyle idiler. Padişahların zulmüyle mücadele ederek Hakk’a yaklaşırlardı. Müslümanlar yine böyledir. Yine içlerinde iyiliği emredip kötülükten sakındırmak için canlarını feda edecek olanları vardır.

Zannediyor musunuz ki Batı’nın istilasını Müslümanları haktan çevirir. Asla. Müslümanlar daha evvel Moğol istilasına da maruz kalmışlardı. Nasıl İngiltere, İslam memle-

ketlerini istila etti, Osmanlı Devletini parçaladı, Şark memleketlerinin özgürlüklerini gasp etti, Anadolu'daki Müslümanların sel gibi kanlarının dökülmesini reva gördü ise tıpkı Moğol istilasını da böyle yapmıştı. Tatarlar da vahşi bir biçimde İslam ülkelerine akın etmişler, Müslümanları kılıçtan geçirmişler, Abbasi Devleti'ni yıkmışlardı. Fakat, Hülagü Han, Mengü Han, ve diğerlerinin kılıçları İslam ulemasını susturabildi mi? Hayır! İran'ın ölümsüz şairi Sadi, Hülagü Han'ın yüzüne karşı, "zalimsin" demişti. Şeyhülislam Ahmed İbn Teymiyye, Aka Han'ın yüzüne karşı lanet okumuştur. Evet, Tatarların elinde kelleleri bir anda uçuran kılıçlar vardı. Fakat medeni İngiltere milletinin Hindistan Ceza Kanununa dahil ettiği 124. maddeye muadil bir madde Cengiz'in devletinde bile yoktu.

Şimdi biz Müslümanlar, kendi İslam hükümetlerimize karşı bu hareket tarzını takip edersek, bu yabancı hükümet bizden ne bekleyebilir? İngiltere hükümeti nazarımızda şeran ve dinen itaati vacip olan hükümetlerden daha muazzez mi sayılabilecek? Beşinci Kral Corc hazretleri ve onun genel valisi Lord Roding cenapları, nazarımızda Abdülmelik bin Mervan'dan ve Haccac'dan daha muhterem bir mevki mi işgal edecek? Hadi gayrimüslim yabancı hükümetle, milli İslam hükümeti arasındaki şer'i farkı dikkate almayalım ama Lord Cilmsford ile Lord Roding'e, Haccac ile Halid el-Kasri'ye karşı söylediklerimizi dahi söylemeyelim mi? Biz Haccac ile benzerlerine "Yeryüzünü zulüm ile doldurdunuz, Allah'tan korkun" demiştik. Bugün de bunun aynısını söylemekteyiz. İstibdadı ortadan kaldırıncaya ya da biz mahvoluncaya kadar da söylemeye devam edeceğiz.

Aslında terk-i muvalat ve hükümete boykot uygulamak gibi bizim bugün yaptıklarımız, yabancıların zulmüne karşı değil, Müslüman valilerin zulmüne karşı yapmak mecburiyetinde bulunduğumuz şeylerdir. İngiliz siyasileri ve uzmanları bu gerçeği anlasalar Müslümanların ne kadar müsamahakar bir biçimde hareket ettiklerini, Müslümanlardan daha fazla bir şey beklenemeyeceğini takdir ederler ve artık

bunun da ötesinde dinden çıkmaktan ya da münafık olmaktan başka bir şey olmadığını görürlerdi. Müslümanlar da her halde İngilizlerin hatırı için dinden çıkmayı kabul edecek değillerdir.

Müslümanların Zulme Karşı Takındıkları Tavır

İslam şeriatı zulme maruz kaldıkları zaman Müslümanlara takip edecekleri iki yol göstermiştir. Bunlardan biri İslam hükümetinin istibdadına, diğeri yabancı hükümetin istibdadına karşıdır. Birinci yol, iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevini yerine getirmek ve hakkı ilan ve zulmü takbih etmek. İkinci yol, kılıcı çekip savaştır. Her ikisinde de Müslümanlar Allah'ın rahmetini ümit, dünya ve ahirette kurtuluş temenni ederek tam bir sabır ve metanetle ölümü karşılamakla mükelleftirler. Bundan dolayı Müslümanların zalim valilerle mücadele ederken şehadeti ümit ettiklerini gördüğümüz gibi Allah'ın adını ilan ve yüceltmek uğrunda yabancıların eliyle de şehadet mertebesine ulaştıklarını da görürüz. Müslümanlar bu vadideki diğer kavimlerin bir çoğunu geçmişler ve bundan dolayı gerek askeri faaliyetleri ve gerekse de medenileşme faaliyetleri eşsiz bir şekilde olmuştur.

Bu açıklamalarımızdan Hindistan Müslümanlarının ikinci hareket metodunu seçerek İngiltere'ye savaş ilan etmeleri ve ölünceye kadar onunla mücadele etmeleri gerektiği aşikardır. Halbuki, Hindistan Müslümanları birinci hareket metodunu seçerek silah kaldırmayacaklarını, kan dökmeyeceklerini, İngiltere'ye boykot uygulamakla, İngiltere ile işbirliği yapmamakla yetineceklerini beyan ettiler. Müslümanlar bu suretle İngiltere hükümetine karşı, ancak bir İslami hükümete karşı takip edilebilecek bir hareket biçimini benimsemiş bulunuyorlar. Gerçi Hindistan Müslümanlarının birinci hareket metodunu takip ederek İngiltere'ye savaş ilan etmelerine imkan yoktur. Fakat bu Müslümanlar

kendilerini İngiliz stoklarının ağzına atmaktan, İngilizlerin yollarına parçalanmış gövdeleriyle siper olmaktan aciz degillerdir. Oysa İngiltere'nin bu müsamahakarlığı takdir etmesi gerekmez miydi?

Hükümetin, muhatabını cezalandırmak için buraya getirmesi beni hiçbir vakit müteessir etmez. Beni müteessir eden şey, bir Müslüman'dan doğruyu söylemesi isteneceği yerde, ceza kanununu 124. maddesinin doğruyu söyleyeni cezalandırmasından dolayı her Müslüman'ın susmasını istemek ve Müslüman'ın zalime zalim demesine mani olmaktır.

Halbuki Müslümanlar, İslam tarihinin ilk devirlerinde en zalim hükümdarlara karşı "zalimsin!" derler ve hiçbir cezadan, hiçbir işkenceden korkmazlardı! Şimdi bu durum ile 124. maddenizin meydana getirdiği durumu bir kere mukayese edin.

Fakat oldukça üzücü olmakla beraber şurası inkar edilemez bir gerçektir ki, bu şerefsiz inkılaptan, yabancıların İslam ülkelerine musallat olmalarından bizzat Müslümanların kendileri mesuldür. Çünkü Müslümanlar İslami hayatın bütün hususlarını zayi etmişler, bu rezil kölelik düzenini kabul etmişler ve mevcut durumlarıyla İslam'ın başına bir felaket kesilmişlerdir. Bunu söylerken ve Müslümanlar arasında zalimlere yardakçılık eden, zulmü hoş gören adamlar bulunduğunu görürken kalbim parçalanıyor.

Yalnız Müslümanların bu feci durumu hiçbir zaman İslam'ın yüceliğini lekeleyemez. Müslümanlık, Müslümanların istibdada kul-köle olarak yaşamalarına hiçbir suretle cevaz vermez. Bilakis daima hür yaşamalarını ya da namuslarıyla ölmelerini emreder.

Bundan dolayıdır ki 12 sene evvel, yayımlamakta olduğum *el-Hilal*'de Müslümanlara şunu hatırlatmıştım ki; "Müslümanlara şanlı ecdatlarından geriye kalan en şanlı miras, hürriyet uğrunda mücadele etmek ve hakkı yüceltmek uğrunda can vermektir. Müslümanların bu mirasa hakkıyla sahip çıkmaları gerekmektedir. İslam dini, Müslümanların herkesten ve diğer vatandaşlardan önce vatanın

hizmetine koşmalarını emrediyor. Müslümanlar bu gibi milli hareketlerin kuyruğu değil başı olmalıdırlar.” Allah’a binlerce şükür ki bu davetim heba olmadı. Aksine icabetle karşılandı. Bugün de Müslümanların kollarını sıvayarak işe başladıklarını, milli hareketlere katıldıklarını görüyorum.

Burada İngiltere’nin İslam’a karşı uyguladığı zulümleri tekrarlamak istemiyorum. Bunları herkes biliyor. Yalnız şunu söylemekle yetineceğim ki, şu iki sene zarfında bir gün bir gece geçmemiştir ki ben herkese karşı bu zulümleri ilan etmiş olmayayım. Her gün en yüksek sesimle haykırıyordum ki: “İslam’ı ayaklarıyla çiğneyen, Hindistan’da yapmış olduğu zulümlerden dolayı üzüntü duymayan devlet, bu memleketin bir tek evladından zerre kadar sadakat bekleyemez. Çünkü bu devlet, İslam’ın ve Müslümanların imansız bir düşmanı olduğunu ispat etmiştir.”

Biz bu hükümetin zalim olduğunu ve ortadan kaldırılması gerektiğini söylüyoruz. Hükümet bu duruma neden tepki gösteriyor? Ona zalim olduğu halde “Adilsin, bildiğinden vazgeçme, takip ettiğin yolda devam et!” anlamına gelen sözler mi söyleyelim? Buna hiçbir şekilde imkan yoktur.

Garip olan şey, hükümetin iki eksik konuşmamı bulup onları aleyhimde delil olarak kullanmaya çalışmasıdır. Acaba hükümet bunlardan başka bir şey bulamadı mı? Yazdığım binlerce makaleler, yapmış olduğum birçok konuşmalar içinde sadece ve sadece bu iki konuşmayı mı buldu? Hükümet bütün yazılarımı ele alsa her birinde devrimci fikirler bulabilir.

Hükümet çok iyi biliyor ki, ihtilal fikirleriyle tanışmam yeni değildir. Aksine küçüklüğümden beri bunlarla meşgulüm. 18 yaşımdan beri yazı dünyasındayım. Bütün gençliğimi yazı yazmakla ve konuşmalar yapmakla geçirdim. Bütün milleti ihtilal prensiplerini kabul etmeye çağırdım. Bundan dolayı hükümet beni kutlayarak 4 sene hapse mahkum etmişti. Fakat bu da beni görevlerimi yerine getirmekten men edemedi. En şiddetli baskılar altında dahi herkesi uyarmaya çalıştım. Zaten hayatımın yegane hedefi de budur.

Binaenaleyh, bana isnat ettiğiniz bu suçlardan kurtulamaya çalışmama gerek yoktur. Çünkü, sizin suç addettiğiniz bu İslami tutumu ben hazırladım. Bu tutum, İslam düşüncesinde büyük bir inkılap yapmış, Müslümanları bugünkü duruma ulaştırmıştır. Müslümanlar benim fikirlerimi kabul etmekle sizin nazarinızda benim suç ortaklarım olmuş ve benim üzerimde uygulayacağınız ceza üzerinde hak sahibi olmuşlardır. Ben 1912 senesinde neşrine başladığım *el-Hilal* dergisiyle Müslümanları bu cinayete teşvike başlamış, onların Hindularla işbirliği etmelerine çalışmıştım. Hükümet bu işbirliğine tahammül edemedi. *El-Hilal*'i kapattı. *El-Belag*'ı neşre başladım. Bu sefer hükümet beni tutukladı ve hapsetti. *El-Hilal*'in yayın özeti "ölüm ya da özgürlük" idi. Bugün Mahatma Gandhi'nin Hindular arasında yapmakta olduğu daveti biz 1914 senesinde tamamlamıştık. Hapisten çıktuktan sonra yine eskisi gibi prensiplerimi neşre başladım. Kalküta'da, başkentte gerçekleştirilmiş olan hilafet kongresinde şu kararın alınmasına neden olmuşum; "Hükümet, dalaletinde devam ederek Türkiye'ye yönelik isteklerimizi dinlemediği takdirde Müslümanlar o dini emre uyarak hükümetle her türlü ilişkiyi kesmeye mecbur olacaklardır."

Yine bu kongrede İslam şeriatına göre hükümetle Müslümanların iş ortaklığı etmemeleri gerektiği açıklamıştım. Yine aynı kongrede Müslümanların bu hükümetin askeri hizmetlerine katılmamaları gerektiğini, çünkü bu hükümetin Türkiye ile savaşmakta olduğunu söylemiştim. Dikkat edilmelidir ki, hükümet Karaçi'de bu sözleri söyleyenleri cezalandırdığı halde beni cezalandırmadı. Halbuki gazetelerde defalarca bu dini hükmü ilan etmiş, başkanlığım altında toplanmış olan üç hilafet kongresine bu kararı verdimiştim. İki sene zarfında bütün Hindistan'ı dolaşarak hilafet ve bağımsızlık konusunda konuşmalar yapmıştım.

1920 senesinin Kanun-i Evvel'inde Nagbur şehrinde toplanan büyük hilafet kongresine, 1921 senesinin Nisan'ında toplanan Cemiyeti-i Ulema'ya ve diğer cemiyetle-

re de başkanlık etmiş, hepsinde konuşmalar yapmış ve bütün bu sözleri tekrar etmişim.

Bu konuşmalarda dile getirilen talepler hükümetin hoşuna gitmiyorsa neden bu konuşmalarımdan dolayı beni cezalandırmadı da, yalnız bu iki konuşmamı suç unsuru olarak ele aldı?

Bizim hareket metodumuz hükümete karşı terk-i muvalattır. Karşımızda hükümet silahlarıyla duruyor ve bizi ezmek istiyor. Fakat bu bizi korkutamaz. Bizim maddeye ve maddi silahlara itikadımız yoktur! Biz tek kahredici olan Allah'a iman eder, seçmiş olduğumuz fedakarlıklara inanırız. Bugün silah kullanımına cevaz vermiyoruz. Silah kullanmak gerektiği zaman şeran kullanımına da bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Fakat şimdilik buna imkan yoktur.

Binaenaleyh, hükümetin bize karşı takip ettiği bu siyaset hiç de garip karşılanmamalıdır. Yabancı hükümetlerin hürriyet ve hakkı ortadan kaldırmak için bütün şiddet vasıtalarını kullanmaları da oldukça doğaldır.

Kendimizi doğa kanunlarının değişeceğini zannederek aldatmamıza hiç gerek yoktur. Fakat insanlar genellikle kendilerini aldatıyorlar. Nice insanlar vardır ki, filan devletin inek gibi sağdığı bir kıtadan çekilip gideceğini zannederler. Halbuki, kuvvet hiçbir zaman bir şeyi hak ve adalet olduğu için kabul etmez. Aksine kendi gibi bir kuvvetin karşı koymasını ister ve bu kuvvetle çarpışınca onun bütün taleplerini kabul eder. Bu yüzden halk ile hükümet arasında başlayan mücadele uzayacak, netice oldukça zorlu bir biçimde alınacaktır. Biz bütün bu gerçekleri doğal karşılıyoruz. Bizce asıl hayret edilmesi gereken şey diğer milletler kadar zulümlere ve felaketlere maruz kalmayışımızdır. Kim bilir bunun sebebi nedir? Acaba hakkımızı aramak için gevşek mi davranıyoruz, az mı çalışıyoruz? Yoksa hükümetin zulmü son haddine varmamış mıdır? Gelecek bu durumu açıklığa kavuşturacaktır. Tarih bize öğretiyor ki; İstibdat ile mücadelede mutlaka hak ve hürriyet kazanır ve mutlaka istibdat hezimete uğrar. Her halde biz de devamıza iyi bir biçimde

hizmet eder, maruz kaldığımız bu kötü durum karşısında sabredersek hiç şüphesiz kazanır ve bize bugün cani muamelesi yapan hükümet de yarın bizi kahraman olarak kabul eder.

Hükümet beni “ihtilal” ile itham ediyor. İhtilal ne demektir? Bunu anlamak isterim. İhtilal, acaba bizim henüz başarıya ulaşamayan teşebbüslerimiz midir? Şayet ihtilal bu ise, ben de bir ihtilalciyim. Karşınızda bulunuyorum. İster-seniz beni cezalandırın. Fakat iyi bilin ki, bizim teşebbüslerimiz başarı ile neticelendiği zaman sizin ihtilal diye adlandırdığınız hareketler, “vatanperverlik” ve “hürriyet uğrunda cihad” olarak adlandırılacaktır. Dün, İrlanda önderlerine “asi ve ihtilalci” diyordunuz fakat bugün bunlara “hürriyet kahramanları” deniliyor.

Ben Müslümanım, Müslüman olmak haysiyetiyle Kuran’ımız bize yeterlidir. Kuran bize gösteriyor ki, hayata ancak ona en salih olan layıktır. Bu ilahi kanun, her türlü madde ve cisimler üzerinde geçerlidir. Ancak bunları doğrulama ve ıslah ancak gelecekte olabilir. Madde ve cisimler üzerinden geçerli olan bu kanun inanç ve ameller üzerinde de geçerlidir. Salih ameller beka bulur, semere verir. Fena işler fena bulur, heba olur. Bu iki türlü ameller arasında bir mücadele vuku bulursa salih ameller mutlaka galip gelir ve ötekinin yerini işgal eder. Kuran-ı Kerim, “köpükler heba olur, insanlara faydalı olan yerde kalır” buyuruyor. Bundan dolayı Kuran-ı Kerim salih ameli, ispat ve kıyâmı ifade eden hak kelimesi ile ifade eder, çökmeye mahkum olan şer ve fenalığa da batıl der.

Bu yüzden hak ile batıl arasındaki mücadele mutlaka hakkın galip gelmesiyle, batılın izmihlal ve hüsrânı ile son bulacaktır. Sünnetullah böyledir. Acaba o gün yakın mıdır, uzak mıdır bilmiyorum. Fakat havanın karardığını, ufkun bulutlandığını, yağmurların yağacağını görüyorum. Veyl o çaresizlere ki, bütün delil ve ayetleri gördükleri halde hazırlanmazlar, çare aramazlar! Biz Hindistan hükümetini işte bu çaresizler arasında görüyoruz.

Bağımsızlık, zulüm ve kahrın döktüğü kanlarla kazanılır. Hindistan hükümeti de bu vazifeyi yerine getiriyor.

Sözümü bitirmeden önce, bu davada benim aleyhimde çalışan vatandaşlarıma da birkaç söz söylemek istiyorum:

“Efendiler, emin olunuz ki, sizin hareket tarzınızdan şahsen hiç müteessir değilim. Hatta sizi yalancılık ve ispiyonculuk ile de itham etmem. Çünkü, bütün söyledikleriniz doğrudur. Yalnız hükümetin istibdadına, zulmüne, İslam’a karşı ilan ettiği savaşta ona tabi olmakla Allah’a karşı isyan etmiş oluyorsunuz. Eminim ki vicdanınız da sizi suçlu buluyor. Fakat sizi bu şekilde hareket etmeye mecbur ettiklerini de biliyorum. Çünkü fakirsiniz. Başka bir vasıta ile nefsinizi doyurmaya imkan bulamıyorsunuz. Kendinizde hak uğrunda felaketsizlere, musibetlere tahammül kudretini de görmüyorsunuz. Bu yüzden ben de sizi suçlamıyorum. Sizi affediyorum ve Cenab-ı Hakk’ın da sizi affetmesini temenni ediyorum.

Bundan başka dava vekili de kendi vatandaşımıdır. Vicdanını görmüyorum fakat görünen deliller şuna işaret ediyor ki, dava ile ilişkisi aldığı paradan ibarettir. Bundan dolayı da kendisine karşı hiçbir olumsuz düşünceye sahip değilim. Yalnız bu kişilerin hepsi hakkında İslam peygamberinin şu duasını tekrar edeceğim: “Ya Rabbi, kavmimi hidayete mazhar eyle, çünkü bilmiyorlar.”

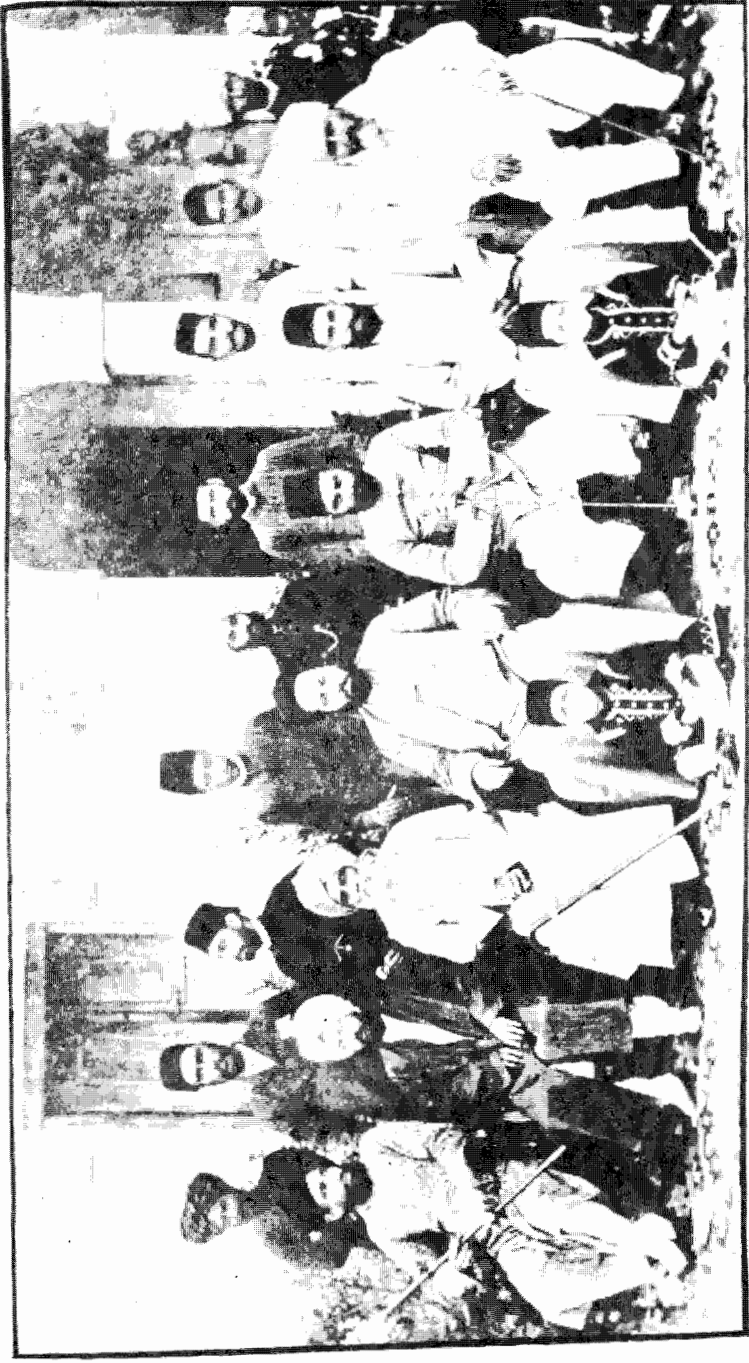
Hakim bey! Size de ancak benden önce bu durumda bulunan müminlerin söylediklerini söyleyeceğim: “Ne hüküm vereceksen ver. Senin hükmün ancak dünya hayatına aittir.” Çünkü zerre kadar kötülük, zerre kadar bir elem, acı hissetmiyorum. Cezanız ne olursa olsun, bunun benim için bir önemi yoktur. Çünkü benim davam hükümet ile, bir şahıs ile değildir. Hükümet bozuk olduktan sonra, hükümet memurlarından bir hayır beklenemez. Sözlerimi aynı mevkide duran büyük bir Avrupalının sözleri ile bitireceğim: “En ağır cezayı verin. Çünkü siz cezayı verirken benim hakkımda belki bir miktar şefkat hissedersiniz. Halbuki, ben sizin cezanızı dinlerken zerre kadar bir endişe hissetmeyeceğim.”

Hakim bey! Söz uzadı. Ayrılma vakti geldi. Burada aramızda geçen olayları tarih kaydedecektir. Biz bu durumu birlikte meydana getirdik. Siz hakimlik sandalyesinden, ben caniler mevkiinden bu hadiseye iştirak etmiş bulunuyoruz. Bizden sonra gelecekler için ibret olacak bu işi artık bitirelim. Tarihçi bekliyor. Geleceğimiz bu işi tamamlamamıza bağlı. Ama şunu unutmayın ki bu mahkemenin işi bittikten sonra diğer bir mahkemenin kapısı açılacaktır: Kanun-ı İlahi mahkemesinin!

Album

Nedvetü'l Ulema'nın Nisan 1912'de Luchnow'da düzenlediği bir toplantı. Resimde ayakta duranlar arasında soldan dördüncü sırada Ebu'l Kelamı Azad, soldan beşinci sırada Seyyid Süleyman Nedvi, oturanlar arasında sağdan üçüncü sırada Şibli Numami ve sağdan dördüncü sırada Reşid Rıza görünüyor.

Azad'ın hatıralarını neşrettiği
Tezkire'de yer alan bir resmi, 1919.

Azad'ın el yazısıyla **Tercümanü'l
Kuran**'dan bir sayfa, 1930.

Emine Ahmed tarafından 14 Haziran 1945 senesinde —Azad'ın tutuklu bulunduğu Bankura hapishanesinden salıverilmesinden bir gün önce— çizilen Azad portresi.

Azad Kongre Partisi Başkanı olduğu dönemde Simla Konferansı'nda Lord Wavel ile Birlikte, 1945.

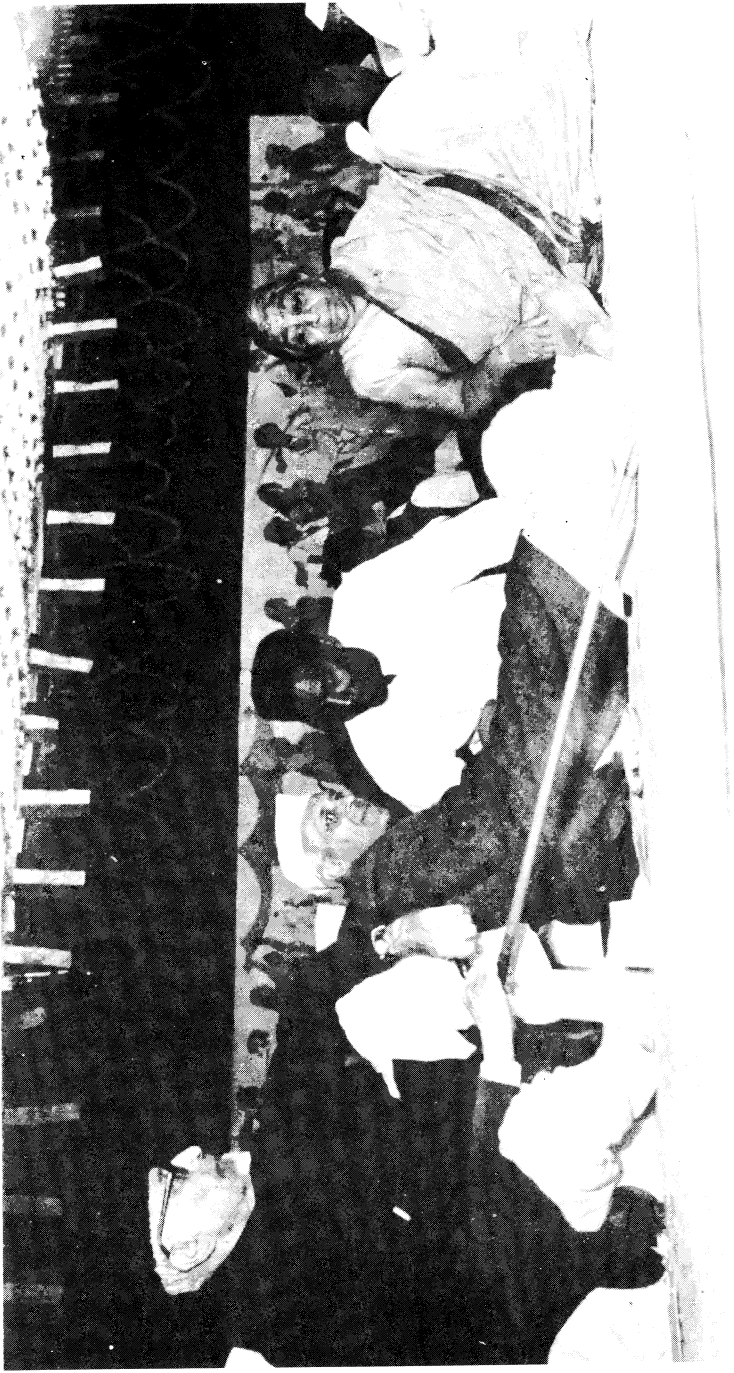

Azad Simla Konferansında dinlenirken görünüyor.

Azad, Han Gaffar Han'la beraber, 1946.

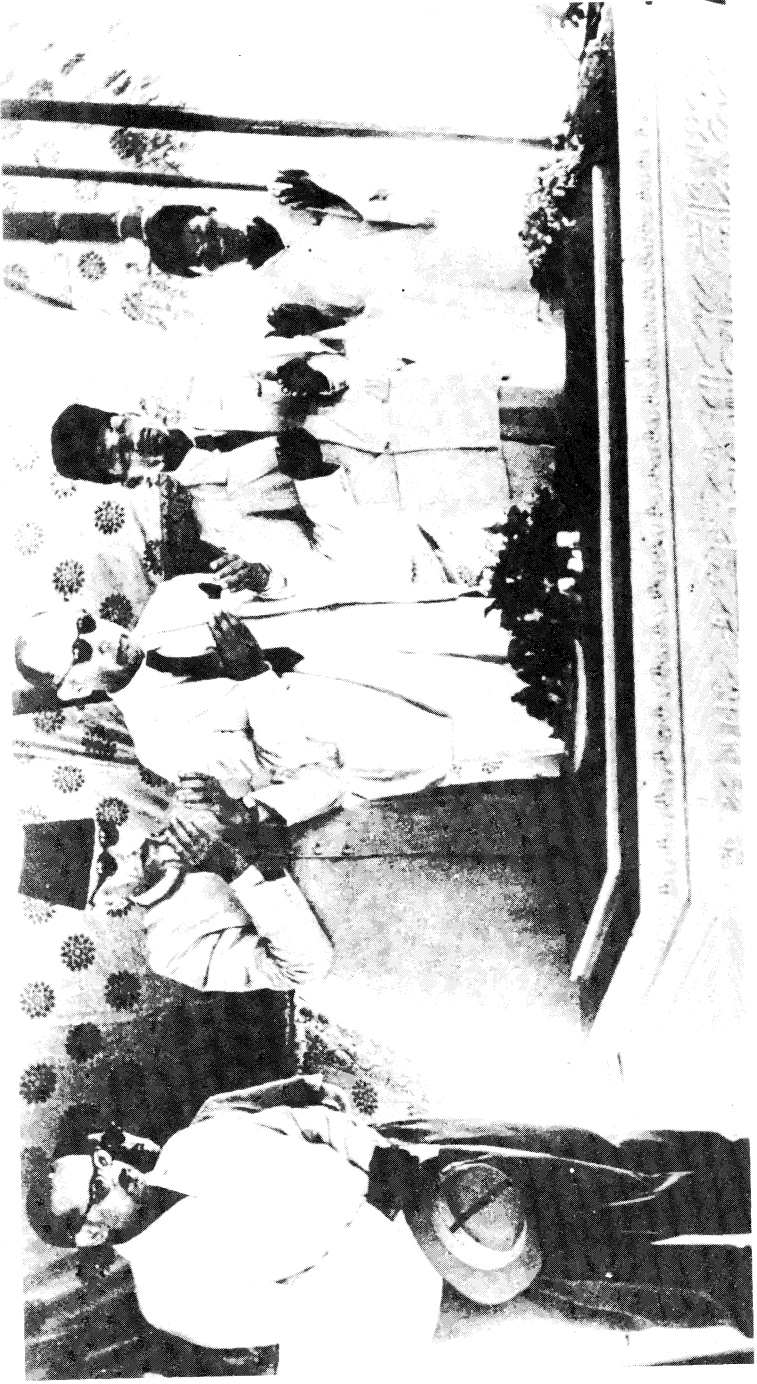

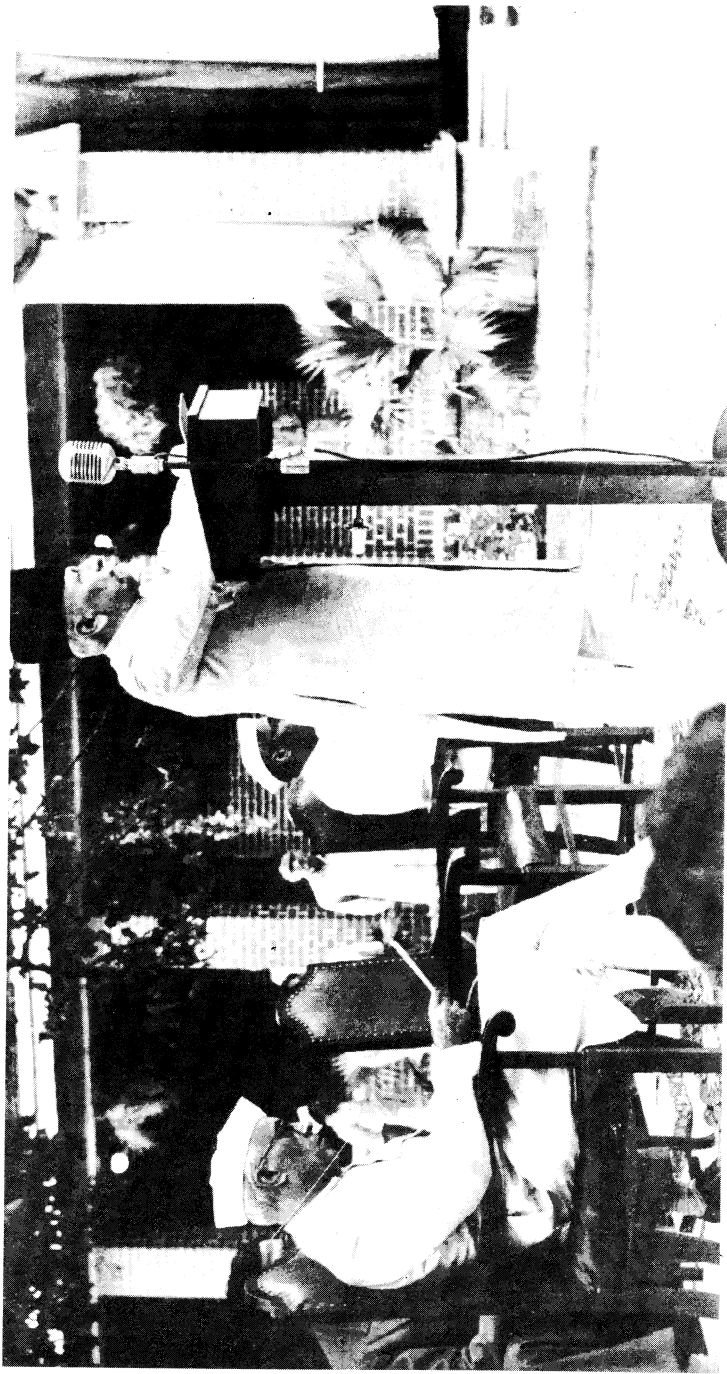
Azad, Nehru ve Sarojini Naidu ile birlikte, 1948.

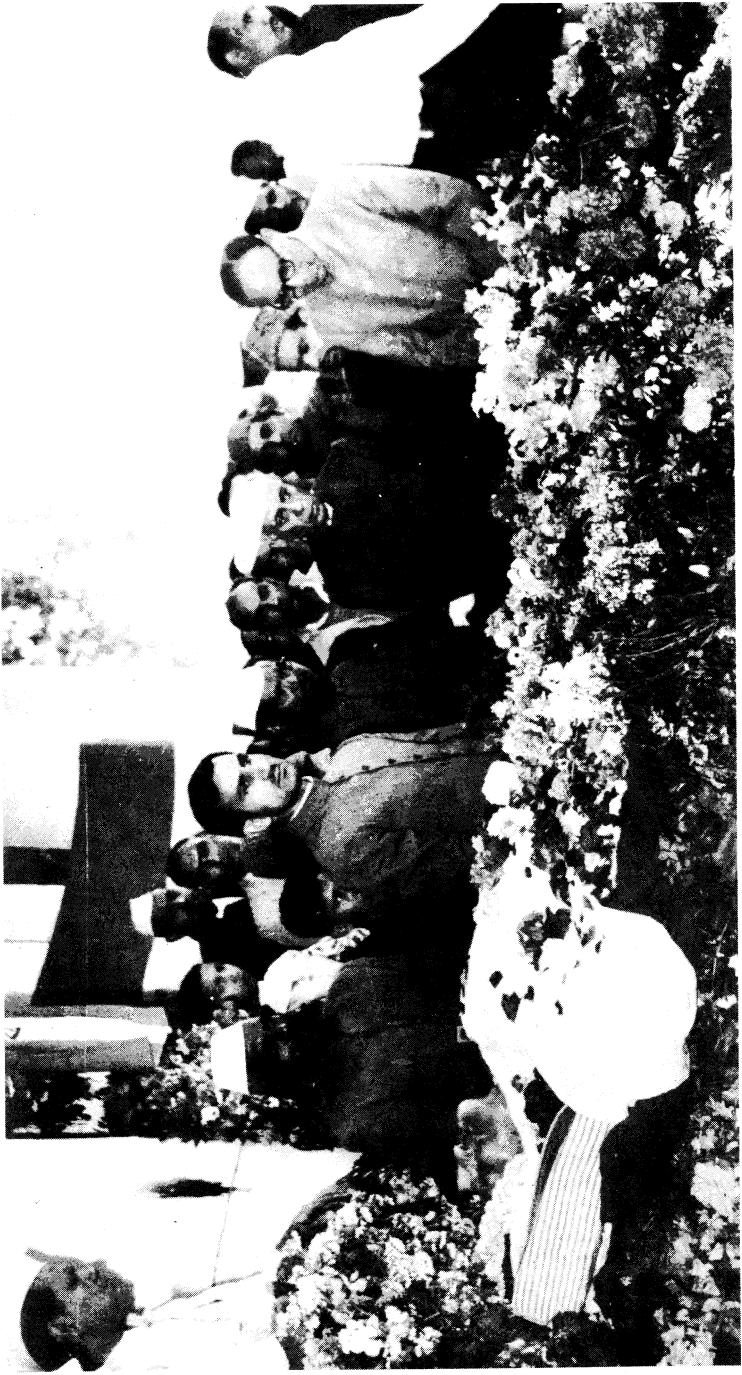
Azad Hindistan Başbakanı Nehru ile bir seım toplantısında, Yeni Delhi, 16 Mayıs 1949.

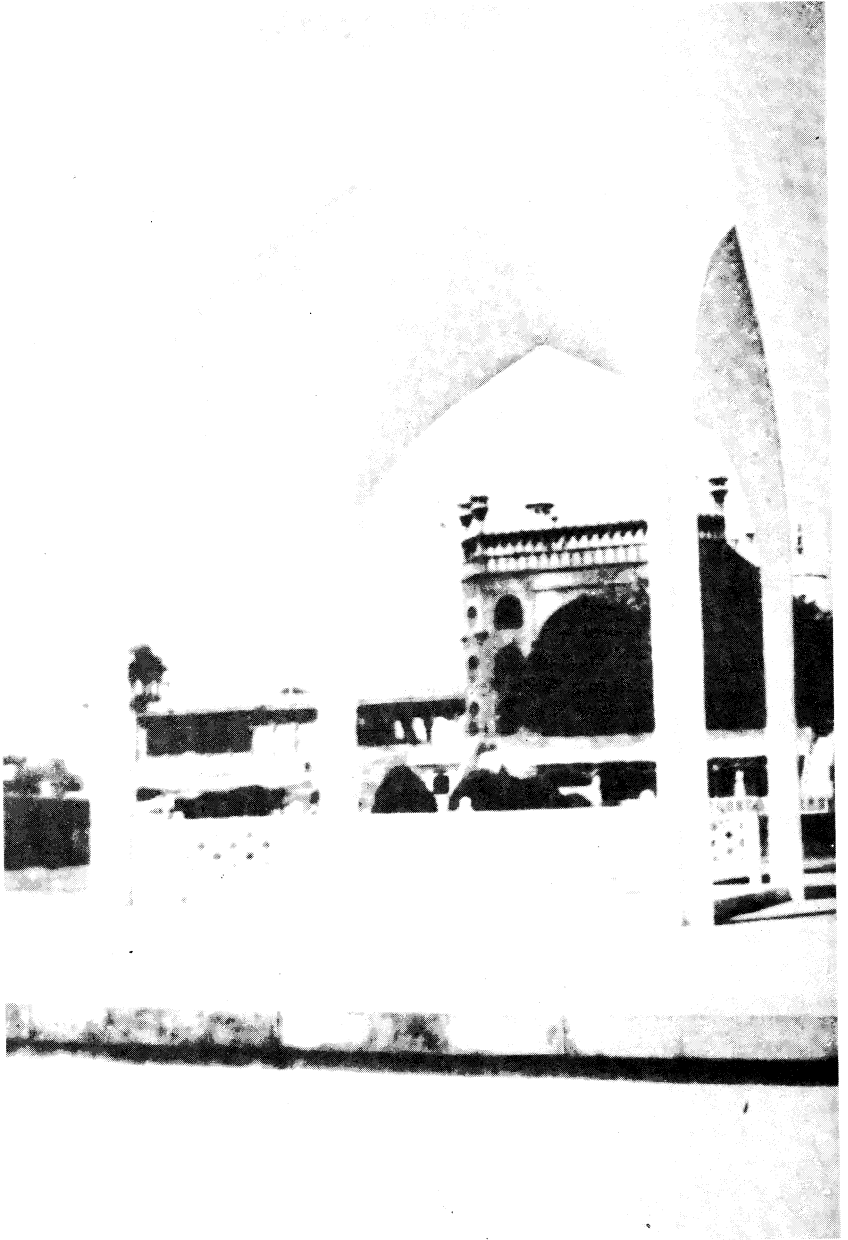
Azad, Karaçi de Muhammed Ali Cinnah'ın mezarı başında dua ederken, 1951.

Azad, Eğitim Bakanlığı sırasında Delhi Halk Kütüphanesi'nin açılış töreninde konuşma yaparken.

Nehru Azad'ın cenazesi başında, 22 Şubat 1958.

Azad'ın eski Delhi'deki Jama Mescidi'nde yer alan türbesi.